

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ADİYAMAN İLİNDE ETNOBOTANİK DEĞERİ OLAN BAZI
BİTKİLERİN KULLANIM ALANLARININ TESPİTİ**

Nihat GÜLDAŞ

Tez Yöneticisi

Prof. Dr. Şemsettin CİVELEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

ELAZIĞ

2009

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ADİYAMAN İLİNDE ETNOBOTANİK DEĞERİ OLAN BAZI
BİTKİLERİN KULLANIM ALANLARININ TESPİTİ**

Nihat GÜLDAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

Bu tez, tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile başarılı / başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Danışman:

Üye:

Üye:

Üye:

Üye:

Bu tezin kabulü, Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez konumu belirleyen ve çalışmalarım süresince yardımlarını esirgemeyen Saygı Değer Hocam Prof. Dr. Şemsettin CİVELEK'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Yine arazide toplanılan bitkilerin teşhis edilmesinde yardımlarını esirgemeyen Sayın Murat Kürşat'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER	I
TABLolar LİSTESİ	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
1. GİRİŞ	1
1.1. Genel Bilgiler.....	5
1.2. Literatür Bilgisi.....	9
2. MATERYAL VE METOD	12
3. BULGULAR	13
3.1. Anacardiaceae.....	13
3.2. Apiaceae.....	14
3.3. Apocynaceae.....	15
3.4. Araceae.....	15
3.5. Asteraceae.....	15
3.6. Boraginaceae.....	19
3.7. Brassicaceae.....	20
3.8. Capparidaceae.....	20
3.9. Caryophyllaceae.....	21
3.10. Cucurbitaceae.....	21
3.11. Cupressaceae.....	22
3.12. Euphorbiaceae.....	22
3.13. Fabaceae.....	23
3.14. Fagaceae.....	25
3.15. Geraniaceae.....	26
3.16. Hypericaceae.....	26
3.17. Iridaceae.....	27
3.18. Juglandaceae.....	27

	<u>Sayfa No</u>
3.19. Lamiaceae.....	28
3.20. Liliaceae.....	32
3.21. Malvaceae.....	33
3.22. Oleaceae.....	34
3.23. Pinaceae.....	35
3.24. Plantaginaceae.....	35
3.25. Polygonaceae.....	36
3.26. Portulacaceae.....	37
3.27. Rhamnaceae.....	37
3.28. Rosaceae.....	37
3.29. Salicaceae.....	41
3.30. Urticaceae.....	41
3.31. Zygophyllaceae.....	42
4. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	43
5. KAYNAKLAR.....	50
ÖZGEÇMİŞ.....	53

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo1: Literatürde Kullanımları Bulunmayan Bitkiler.....	43
Tablo 2: Gıda ve Tıbbi Amaç Dışında Kullanılan Bitkiler.....	43
Tablo 3: Sadece Gıda (Yiyecek ve İçecek) Olarak Kullanılan Bitkiler.....	44
Tablo 4: Sadece Tıbbi Olarak Kullanılan Bitkiler.....	44
Tablo 5: Tıbbi ve Diğer Amaçlar İçin Kullanılan Bitkiler.....	45
Tablo 6: Literatürdeki Kullanımları İle Benzerlik Gösteren Bitkiler.....	46
Tablo 7: Literatürdeki Kullanımları İle Fark Gösteren Bitkiler.....	48

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ADİYAMAN İLİNDE ETNOBOTANİK DEĞERİ OLAN BAZI BİTKİLERİN KULLANIM ALANLARININ TESPİTİ

Nihat GÜLDAŞ

Fırat üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Biyoloji Anabilim Dalı

2009, Sayfa: 53

Bu araştırmada Adıyaman ilinde etnobotanik değeri olan bazı bitkilerin kullanılışları araştırıldı. Arazi çalışmaları sonucu 180 örnek toplanmış ve değerlendirilmiştir. Adıyaman il, ilçe, belde ve köylerde etnobotanik değeri olan 69 bitki bulunmuştur. Bu bitkiler sistematik olarak 31 familya 64 cins 69 türe aittir.

Araştırma sonucu bulunan bitkilerden 13'ü sadece gıda olarak, 22'si sadece tıbbi olarak, 26'sı tıbbi ve diğer amaçlar için ve 8'i gıda ve tıbbi amaç dışında kullanılmaktadır. Toplanan bitkilerden 47'sinin literatürdeki kullanımı ile halk arasındaki kullanımı benzer olup 12 bitkinin literatürdeki kullanımı ile halk arasındaki kullanımı farklıdır. 10 bitkinin kullanımı ile ilgili literatürde bilgi bulunmamaktadır.

Anahtar kelimeler: Etnobotanik, Adıyaman, Tıbbi bitki.

SUMMARY

Master Thesis

THE INVESTIGATION USAGE OF SOME ETHNOBOTANICAL VALUED PLANTS IN ADIYAMAN PROVINCE

Nihat GÜLDAŞ

Firat University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Biology

2009, Sayfa: 53

In this study, the usage of ethnobotanical valued plants in Adiyaman province have been investigated. 180 specimens have been collected with field surveys and these have been evaluated. Ethnobotanical valued 69 plants used by people have been determined, in the centrum, districts and villages of Adiyaman. These plants belong to 31 familia, 64 genus and 69 species systematically.

We have been found 13 of plants are used only food, 22 of plants are used only medicinal, 26 of plants are used both medicinal and other aims, and 8 of plants are used different purposes except for food and medicinal by people. It has been understood that while information in the literature about 47 of plants were consistent with the usage of people, and information in the literature about 12 of plants were different from the usage of people.. There is no any information about ethnobotanical using 10 plants in literature.

Key words: Ethnobotanic, Adiyaman, Medicinal plant.

1. GİRİŞ

Bitkiler tarihin ilk çağlarından beri insanlar tarafından kullanılmaktadır. Başta gıda, barınak ve ilaç olarak kullanılan bitkiler, gelişen uygarlığa bağlı olarak farklı kullanım alanları bulmuştur.

Bugün için bitkiler farklı birçok alanda kullanılmaktadır. Bu alanlardan bazıları şunlardır; ilaç (insan sağlığı, hayvan sağlığı, zirai mücadele), gıda (çiğ veya pişirilerek), içecek, baharat, giyecek maddelerin hammaddesinde, boyar madde, zehir ve panzehir üretiminde, kozmetik ve parfümeri sanayinde, süs bitkisi olarak, büyüde, kimyasal aktif maddelerin üretiminde kaynak ve model molekül olarak ve sanayinin farklı alanları. Gelişen teknoloji ile bitkilerin kullanım alanları ve bitkilerden elde edilen maddelerdeki çeşitlilik artmaktadır.

Yiyecek giyim ve barınak gibi temel ihtiyaçlar ve diğer faydalı ürünlerin kökeni bitkilere dayanmaktadır. Elverişli besin temini insanların en önemli gereksinimidir. Hayvansal gıdalarla beslenilse dahi sonuç yine bitkilere dayanmaktadır. Zira etini yediğimiz hayvan bitki yemektir. Çünkü doğada besin zincirinin ilk halkasını bitki oluşturmaktadır. Odun geçmişte olduğu gibi bugünde dünyada en önemli bitkisel üründür. Yapısal bir madde olarak kullanılmakla beraber kâğıt, suni ipek çeşitli kimyasal maddeler ve yakıt imalinde kullanılan belli başlı hammaddelerdendir. Önemli bir enerji kaynağı olan kömür ve petrol gibi diğer bazı yakıt çeşitleride jeolojik devirlerde yaşamış bitkilerden oluşmuştur. Hastalık tedavisinde kullanılan drogların çoğu yine bitkilerden elde edilmektedir. Birçok hammadde bakımından endüstri yine bitkilere bağımlıdır [1].

Bitkilerle tedavi insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber modern tıbbın ve sentetik ilaçların gelişmesine paralel olarak bir gerileme göstermiştir. Ne varki bu süreç uzun sürmemiş ve son yıllarda modern tıbbın; sentetik ilaçlar yerine doğal kaynakların da kullanılmasının faydalarını kabullenmesiyle birlikte tedavi amaçlı kullanılan bitki sayısında ve tüketilen bitkisel materyal miktarında yıldan yıla bir artış gözlenmektedir. Öyleki bazı Avrupa ülkelerinde, bitkisel tedaviye ödenen bedeller, sağlık giderleri olarak tahsil edilebilmekte ve genel sağlık giderleri içindeki payda yıldan yıla hızlı bir artış trendi göstermektedir. Zira bitkisel tedavinin özellikle yaşlı insanlardaki olumlu tepkisinin yüksekliğinden dolayı yaşlanan Avrupa insanı, bitkisel tedaviye diğer ülke insanlarından daha fazla ilgi göstermektedir [2].

Halk hekimliği, ‘Geleneksel Tıp’ ile aynı anlamda kullanılır ve öz olarak toplumların inanç, gelenek ve değer sistemleri ile ilgili tıbbi uygulamalar bütünüdür. Etnobotanik, geleneksel tıbbın ortaya koyduğu tedavi yöntemlerini ve geleneksel tıbbın kullandığı ilaçların araştırmasını yapmaktadır. Halen Anadolu’da sağlıklı ve daha uzun yaşama arzusu nedeniyle tıbbi ve aromatik bitkilere olan ilgi devam etmektedir. Pek çok hastalığın nedenini doğadan

uzaklaşmakta ve doğal olmayan ürünlerle beslenmede gören insanlar, yeniden doğaya dönüş özlemi çekmektedir [3].

Bitkisel ilaçların yan etkilerinin olmaması yada çok az olması, bitkisel etken maddelere karşı mikropların dayanıklı ırklar oluşturmaması, bitkisel maddelerin sentetik ilaçların başlangıç maddesi olması ve sentetik ilaçlara model oluşturmaması, kullanıldıktan sonra vücutta birikmemesi ve toksik zararlı etki oluşturmaması, özellikle yaşlı vücutların sentetik ilaçlara nazaran daha yüksek oranda olumlu tepki vermeleri ve benzeri üstünlükleri dolayısıyla günümüzde tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanılması ve tüketilmesinde hızlı bir artış gözlenmektedir [2].

Dünya üzerinde 750.000–1.000.000 arasında bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan 500.000 kadarı tanımlanıp isimlendirilmiştir [4]. Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) tarafından 1979 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; farmakopelerde kayıtlı olan, en az beş ülkede kullanılan ve ticarete bulunabilen bitkisel drogların miktarı 1900 olarak saptanmıştır [5].

WHO'nun 91 ülkenin farmakopelerine ve tıbbi bitkileri üzerinde yapılmış olan bazı yayınlara dayanarak hazırladığı bir rapora göre tedavi amacıyla kullanılan tıbbi bitkilerin toplam miktarı 20.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Şüphesiz bu sayı gerçek miktarı göstermekten çok uzaktır. Zira Türkiye için 140 kadar tıbbi bitki kaydedilmiştir [6]. Türkiye için belirtilen bu bitkiler 1948 ve 1974 Türk kodekslerinde kayıtlı olanlardır. Hâlbuki halen Türkiye'de tedavi maksadıyla kullanılan tıbbi bitkilerin miktarı en az 500 civarındadır. Dünyada ise kullanılan gerçek tıbbi bitki miktarının 100.000 civarında olduğu vurgulanmıştır [5].

Tıbbi bitkilerin hastalıklara karşı etkileri ve kullanma imkânları hakkında bir fikir verebilmek için drog ve ilaç tanımlarını vermek gerekir.

1- Drog (Droque) : Eczacılık, kimya ve boya endüstrisinde kullanılan bitkisel, hayvansal veya madensel ilkel maddelere verilen bir isimdir. Osmanlıcada “ecza” karşılığıdır.

Bilimsel yayınlarda drogların ismi latince olarak yazılır. Mesala “İhlamur çiçeğinin latince ismi “Flos Tiliae”dır. İlk isim drogun bitkinin hangi kısmı (yaprak, çiçek, kabuk, kök, tohum vs.) olduğunu ikinci isim ise hangi bitkiye ait bulunduğunu gösterir.

2- İlaç: Hastalıkları iyi etmek veya belirtilerini ortadan kaldırmak için kullanılan, hastalar tarafından alınabilir şekle getirilmiş, drog veya drog karışımlarına ilaç (deva) denilmektedir. İlaçları gıda ve zehirlerden tam olarak ayırmak mümkün değildir. Tıbbi miktarlarda ilaç etkisine sahip bir drog, bu miktar aşılnca öldürücü (zehir) olabilir [5].

Bitkisel drogların ilaç olarak alınabilmesi için uygun bir şekle sokulması gerekir. En basit yol drogu toz haline getirerek olduğu gibi veya bir güllaç içine almaktır. Ağızta kolaylık sağlanması ve alınan miktarın belirlenmesi bakımından; hap, infüzyon ve dekoksiyon şeklinde

kullanılmaktadır. Ayrıca tentür, hülasa, gibi şekillerde de alınabilmektedir. Drogların alınma şekilleri aşağıda açıklanmıştır [2].

1.Toz: Bitki parçalarının bir madeni havanda dövülmesi veya bir değirmende çekilmesi ile elde edilir. Parça büyüklüklerine göre kaba, orta ve ince olabilir. Hap olarak alınacak tozların ince olması tercih edilir. Tozların alınmasında kullanılacak en kolay yol, önce tozun yarım bardak su içine dökülmesi ve karıştırıldıktan sonra hemen içilmesidir.

2. Hap: İnce toz halindeki drog bir yardımcı madde ile hap haline getirilir. Hapların ağırlıkları 1,0–2,5 gram arasında olur. Daha büyük hapların alınması güçtür. Sıvağ olarak; bal, şeker şurubu, nişasta, leblebi unu, arpa zıncı, meyan balı, gibi maddeler kullanılır. Drog tozu uygun sıvağ maddesi ile hamur haline getirilir. Bu hamur, avuç arasında döndürülerek uygun uzunlukta bir çubuk yapılır. Çubuk bir bıçak ile uygun büyüklükte ve eşit parçalara bölünür ve her parça yuvarlanarak hap haline sokulur. Hapların birbirine yapışmaması için meyan kökü tozu veya talk tozu ile yuvarlanır.

3. İnfüzyon: Çok kullanılan bir şekildir. İnfüzyon hazırlamak için ufalanmış bitki parçaları üzerine kaynar su dökülür ve karışım kapalı bir kaptaki sık sık karıştırılarak çok hafif bir ateş üzerinde birkaç dakika tutulup indirilir. Soğuduktan sonra süzülür ve içilir. Kullanılacak drog miktarı genellikle 200 cc su içinde 2–5 gramdır. İnfüzyonlar, her içimde taze olarak hazırlanır. Tatlandırıcı olarak içlerine bir miktar bal veya şeker konulabilir.

4. Dekoksiyon: Ufalanmış bitki kısımları üzerine kâfi miktarda soğuk su ilave edilir ve hafif ateşte sık sık karıştırılarak yarım saat ısıtılır ve sıcak iken süzülür. Soğutulup içilir. Dekoksiyonda kullanılacak miktar 200 gram su için 2–4 gram drogtur.

5. Merhem: Katı yağ, sıvı yağ (zeytinyağı, badem yağı) lanolin ve vazelin gibi sıvağlar ile yapılan ve dışardan haricen kullanılan ilaç şeklidir. Merhem hazırlamak için merhem içerisine konulan madde veya maddeler önce havanda iyice dövülüp az miktarda sıvı yağ ile ezilir ve sıvağ maddesi (genellikle eşit miktarda lanolin ve vazelin karışımı) azar azar etkili madde üzerine ilave edilir ve havanda iyice karıştırılır. Merhemler kapalı kaplarda ve serin yerlerde saklanır. Merhemlere pomat adı verilir.

6. Tıbbi Yağ: Genellikle haricen kullanılan bir ilaç şeklidir. Kantaron, sedef otu, papatya, kudret narı gib drogların zeytinyağı veya haşhaş yağı içinde 10–15 gün güneşte tutulması ve sonra süzülmesi ile elde edilir.

7. Kokulu Yağ: Aromatik kokuya sahip çiçek veya bitki parçacıklarının belirli bir süre (1–3 gün) zeytinyağı veya susam yağı içinde tutulması ile elde edilir. Bu amaçla 500 gram kuru veya taze çiçek 2 litre yağ içerisinde normal oda sıcaklığında 1–3 gün bırakılır. Bu sürenin sonunda yağ bezden süzülür ve kuvvetli kokulu bir yağ elde edilir.

8. Tentür: Bitkisel materyalin su, alkol veya eter gibi çözücülerle tüketilmesi sonucu elde edilen sıvı preparatlardır. Bir birim kurutulmuş ve toz edilmiş drog, beş birim alkol ile kaplı bir şişe içerisinde ve sık sık çalkalanarak 10 gün süre ile karanlık bir yerde ve normal sıcaklıkta bekletilir. Süre sonunda süzülür.

9. Özüt: Kuru veya taze bitkisel droglar; su, alkol veya eter gibi uçurulabilen çözücülerde tüketilerek bir solüsyon elde edilir. Bu solüsyonun yoğunluğu yükseltiyle bal kıvamına getirilir. Suyu tamamen uçurularak toz halinede getirilebilir.

Yaklaşık 5000 yıldan beri Anadolu insanı yabancı bitkilerden yararlanmaktadır. Şaşılaban olan husus bu kadar uzun bir süreden beri yararlanmasına karşın Anadoluda kullanılan yabancı bitkiler hakkında etrafı bir araştırmanın yapılarak bunların bir listesinin hazırlanmamış olmasıdır. Anadolu’da 40 yılı aşkın bir süredir yaptığımız araştırmalar sonucunda aşağıdaki olayı çok belirgin bir şekilde saptamış bulunuyoruz. Halk botanik kitaplarında yazılı olan bitki adlarını hemen hemen hiç bilmemektedir. Buna karşılık halkın kullandığı bitki adlarının büyük bir çoğunluğunda botanik kitaplarında ve sözlüklerde bulunmamaktadır [5].

Bitkiler çok değişik şekillerde tüketilmektedir. Bu alanların önemli olanlarından biride ilaç sanayidir. Bir bitkinin yasal olarak tedavide kullanılabilmesi için kodekslere kayıtlı olması gerekir. Kodeksler, ilaç ilkel maddelerinin özellikleri, hazırlanışı, sağlık muayenesi, etken madde miktarı tayini, kullanılacak miktarı saklanması ve diğer hususlarda bilgi veren her ülkenin kendi gereksinimlerine göre hazırlanmış resmi bir kitaptır [7].

Bu çalışma ile Adıyaman il, ilçe, belde ve köylerinde yöre halkı tarafından tıbbi ve diğer amaçlarla kullanılan ve etnobotanik değeri olan bazı bitkiler kullanım alanları ile birlikte tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada halen görev yaptığım kurum olan Güneydoğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğü tarafından yürütölmekte olan ve proje yürütücüsü olarak görev aldığım Elazığ, Malatya ve Adıyaman İllerinde Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Kullandıkları Bazı Odun Dışı Orman Ürünlerinin Belirlenmesi adlı devam etmekte olan projeden de kısmen faydalanılmıştır.

1.1. Genel Bilgiler

Tıbbi bitkiler dendiğinde hem bitkiler bakımından hem etken maddeleri yönünden hem de tüketim alanları bakımından çok büyük alanları kapsamaktadır. Bu grupta bulunan bitki sayısı çok fazla olduğundan bitki familyalarına göre bir grupta toplanması mümkün olmadığı gibi içerdikleri etken maddeler ve bunların etkileri de çok farklılıklar göstermektedir. Ayrıca bitkilerdeki etken maddeler bitkinin tüm organlarında bulunabildiği gibi daha çok belirli organlarda bulunmaktadır. Tıbbi bitkiler için yapılan gruplandırmalar aşağıdadır [7].

1- Bitki familyalarına göre gruplandırma: Tıbbi bitkileri bulundukları familyalara göre gruplandırmak mümkündür. Ancak tıbbi bitki sayısının çok fazla oluşu ve birçok familyalara ait bitkilerin bu amaçla kullanılışı nedeni ile böyle bir gruplandırmada çok sayıda familyada tıbbi bitkiler bulunur.

2- İçerdikleri etken maddelere göre: Tıbbi bitkilerin çok amaçlı kullanılması, değişik endüstri kollarının hammaddelerini oluşturması, bu grup bitkilerin çok değişik maddeleri içermesinden kaynaklanmaktadır. Aşağıda tıbbi bitkilerin içerdikleri etken maddeler gruplandırılarak verilmiştir. Ancak bu tüm tıbbi bitkilerin etken maddelerini içerir anlamına gelmemektedir.

- Uçucu yağ bitkileri (Anason, Maydonoz, Nane)
- Acı madde içeren bitkiler (Vermut, Gensiyan)
- Glikozit içeren bitkiler (Digitalis)
- Saponin içeren bitkiler (Heder helia)
- Alkaloid içeren bitkiler (Atropa)
- Flavanoid içeren bitkiler (Verbascum)
- Tanen içeren bitkiler (quercus)

3- Tüketim ve kullanımlarına göre: Burada tıbbi bitkilerin başlıca tüketim alanlarının bir gruplandırılması yapılmıştır.

- Meşrubat, keyf ve uyarıcı bitkiler (Kahve, Çay, Tütün)
- Baharat bitkileri (Biber, Hardal)
- İlaç bitkileri (Digitalis, Atropa)
- Parfüm bitkileri (Lavanta)
- Zamk ve müsilaj bitkileri (Acacia, Plantago)
- Reçine bitkileri (Liguidamber)
- Tanen bitkileri (Astronium balansae)
- Boya bitkileri (Alkanna tinctorium)
- İnsektisit bitkileri (Anabasis aphylla chrysanthemum)
- Mum bitkileri (Jojoba)

4- Yararlanılan organlarına göre:

- Rizom ve köklerinden yararlanılan bitkiler
- Yumrularından yararlanılan bitkiler
- Odun ve kabuklarından yararlanılan bitkiler
- Yapraklarından yararlanılan bitkiler
- Herbasından yararlanılan bitkiler
- Çiçeklerinden yararlanılan bitkiler
- Tohum ve meyvelerinden yararlanılan bitkiler
- Tüy, düze v.b. yararlanılan bitkiler
- Kitre ve zamlardan yararlanılan bitkiler
- Sütümsü sıvısından yararlanılan bitkiler
- Ekstraktından yararlanılan bitkiler

5- Farmokolojik etkilerine göre: Tıbbi bitkilerin en geniş gruplandırılması farmokolojik etkilerine göre yapılacak bir sistemde bulunmaktadır. Ancak bu konunun detayı tarımsal açıdan daha çok eczacılık bakımından önemli olduğundan burada çok genel bir tasnif yapılmıştır.

- Sinir sistemine etki edenler
- Kan dolaşımına etki edenler
- Hazım fonksiyonuna etki edenler
- Genita fonksiyonuna etki edenler
- Solunuma etki edenler

Tıbbi ve aromatik bitkiler çevre şartlarından çok etkilenir. Bu nedenle bitkilerin farklı iklim ve toprak tiplerine göre, içerdikleri etkili madde miktarı ve kokuları değişiklik gösterir. Ayrıca bir bölgenin ekolojik koşulları yıldan yıla, mevsimden mevsime ve hatta bir gelişme döneminde bile farklılık gösterir. Tıbbi ve aromatik bitkilerin kalitesi üzerinde etkili olan ekolojik faktörler şunlardır [2].

1- Işık: Bitkiler büyüme ve gelişmelerini topraktan aldıkları bitki besin maddelerinden yapraktaki klorofil sayesinde sentezledikleri asimilat maddeleri ile yaparlar. Bu faaliyetin tamamlanması ise ancak ışıklı ortamda uygundur. Bu bakımdan ışık çimlenmeye müteakip, ilk esas yaprakların toprak yüzüne çıkmasından itibaren biyolojik devrinin sonuna kadar gereklidir. Dolayısıyla bitkinin gelişme süresince muhatap olduğu ışıklanma süresinin, ışık kalitesi ve ışık yoğunluğunun, fizyolojik yönden bitkinin etkili madde miktarı ile verimi üzerinde etkisi büyüktür. Zira yeterli miktardaki ışık ve kuraklık, bitkinin uçucu yağ miktarını ve bileşimini artırır.

2- Sıcaklık: Doğanın sıcaklık kaynağı güneştir. Bitkinin ekolojilere dağılımında sıcaklığın etkisi büyüktür. Bitkinin gelişme süresi uzunluğu, sıcaklığa olan tepkileri veya uyumları ile

sınırlıdır. Ancak bitkilerin toplam sıcaklık istekleri ve yaşamlarını sınırlayan ekstrem sıcaklıklar farklıdır. Bölgeden bölgeye değişen sıcaklık miktarları, bitkinin fizyolojisini doğrudan etkiler. Sıcaklığın düşük olması halinde vegetatif gelişme devam ederek generatif devre gecikir. Fazla olması halinde generatif devre erkene alınır. Bitkilerde etkili madde miktarının, gelişmenin farklı zamanlarına göre değişmesinde sıcaklığın etkisi büyüktür. Genç yapraklarda uçucu yağ miktarları yaşlı yapraklardan daha fazladır. En fazla ise çiçek topluluklarındadır. Ancak, etkili madde 30–40 °c arasındaki sıcaklığa kadar artış göstermekte fakat daha yüksek sıcaklıklarda bitki gelişmesini durdurmaktadır.

3- Su: Bitki büyümesini etkileyen faktörlerden biride sudur. Ancak her bitkinin suya olan ihtiyacı farklıdır. Kurak bölge bitkileri suya en az, su bitikleri en fazla ihtiyaç duyarlar. Nemli bölge bitkileri ile değişik rutubetli bölge bitkileri bu iki ekstrem arasında bir değere sahiptir. Bununla beraber bitkiler ihtiyaç duyduğu bu suyu, vegetasyon boyunca düzgün bir dağılım içinde almalıdır. Bu dağılımın düzgün olmadığı, bitkinin yaprakla harcadığı suyun topraktan aldığı sudan fazla olduğu durumlarda ilave su verilmelidir. Verilmediği takdirde bitki stomaları küçülür, kutikula mumsu bir tabaka ile kaplanır, yeterli olmaması halinde tüylülük artar ve nihayet bünyede uçucu yağ oranı fazlalaşır.

4- Toprak: Toprağın pH'ı bitki besin maddeleri ve özellikle organik maddece zenginliği, toprak strüktürü v.b. bitkinin verim ve kalitesi üzerinde etkilidir. Killi ve tınlı topraklar ağır topraklar olup yapışkandır. Bu topraklar köklerinden faydalanan bitkiler için uygun değildir. Bitkilerin toprak istekleri farklı olmakla birlikte kumlu topraklar geçirgen ve fakir olup *Verbascum* ssp. için uygun olduğu halde, tınlı topraklar *Datura* ssp. için uygundur. Fakat her türlü tıbbi ve aromatik bitkiler için kumlu-tınlı, tınlı-kumlu topraklar geçirgen olmaları dolayısıyla tercih edilir. Ancak alüvyal topraklar hem verim hem de kalite bakımından ideal topraklardır.

Droglara tedavi özelliğini veren maddeler, kimyasal yapılarına göre, aşağıdaki şekilde gruplandırılmaktadır [5].

1- Glikozitler: Enzim veya seyreltik asitler etkisiyle şeker olmayan bir kısım ile bir veya daha fazla şeker molekülüne ayrılan bileşiklerdir. Tedavi etkisi şeker olmayan kısma ait bulunmaktadır. Şeker kısmı bu maddenin suda çözünürlüğünü sağlar. Bitkilerde bulunan glikozitlerden pek çoğunun tedavi yönünden bir önemi bulunmamakla beraber bazıları yüksek farmakolojik etkiye sahiptirler. Örneğin kalp kuvvetlendirici olarak kullanılan yüksük otu yaprağı glikozitleri (*Digitalin*) gibi. İlk glikozit 1830 yılında fransız eczacısı Leroux tarafından söğüt kabuğunda keşfedilmiş ve “*Salisin*” ismi verilmiştir.

2- Organik asitler: Bitkilerde karbohidratların oksidasyonu ile meydana gelen asit reaksiyonlu organik bileşiklerdir. Bitkilerde serbest veya tuz halinde bulunurlar. Ekşi, lezzetli sıvı veya katı maddelerdir.

3– Tanenler: Fenol yapısında katı bileşiklerdir. Suda çözünürler. Bitkiler âleminde çok yaygındırlar. Bilhassa kabuklarda bulunurlar. Meşe mazısı ve meşe palamutu tanen bakımından çok zengin droglardır. Tedavi ve deri sanayiinde kullanılan tanenler bu droglardan elde edilir. Tanenler antiseptik ve kabız etkilere sahip bileşiklerdir.

4– Alkaloitler: Yapılarında azot bulunan bazik karakterli bileşiklerdir. Katı ve genellikle renksiz maddelerdir. Asitler ile tuz meydana getirirler. Baz halde suda çözünmedikleri halde tuzları suda çözünür. İlk alkaloit 1803 yılında Fransız eczacılarından Derosne tarafından elde edilmiş olan “morfin” dir. Alkaloitler küçük dozlarda kuvvetli etki gösteren bileşiklerdir. Halen tedavi alanında birçok alkaloit (morfin, kodein, kafein, atropin, kokain, vs.) kullanılmaktadır.

5– Sabit yağlar: Gliserin ile yağ asitlerinin esterleşmesi sonucu meydana gelmiş bileşiklerdir. Sıvı veya katı halde olup suda çözünmez, organik çözücülerde kolaylıkla çözünürler. Bilhassa meyve ve tohumlarda bulunurlar. Buradan sıkma veya organik çözücü ile tüketme yoluyla elde edilirler.

6– Uçucu yağlar (Esanslar) : Esas itibariyle terpenlerden yapılmış karışımlardır. Genellikle sıvı olup, kuvvetli kokulu ve uçucu maddelerdir. Su buharı ile sürüklenir. Suda çözünmezler. Organik çözücülerde kolaylıkla çözünürler. Bilhassa çiçek ve meyvelerde bulunurlarsa da diğer organlarda da sık sık rastlanır. Su buharı distilasyonu, organik çözücüler ile tüketme veya sıkma yöntemleri ile elde edilirler. Memleketimizde gül, yasemin ve nane uçucu yağları elde edilmektedir.

7– Reçineli bileşikler: Karmaşık kimyasal yapıya katı veya sıvı maddelerdir. Suda çözünmezler fakat organik çözücülerde kolaylıkla çözülürler. Balsamlar bu gruba dahil olup tedavi maksadıyla kullanılan bileşiklerdir. Memleketimizde bu grup maddelerden kızılçam’dan elde edilen terebenti ve sığla ağacından elde edilen sığla yağı kullanılmaktadır.

8– Vitaminler: Genellikle insan vücudunda yapılmayan ve fakat insanın sağlıklı yaşaması için lüzumlu olan bileşiklerdir. Bitkiler veya hayvansal organlardan tüketilerek elde edilirler. Suda çözünenler (B grubu ve C, P vitaminleri) ve yağda çözünenler (A grubu, D grubu ve E, F, K, vitaminleri) olmak üzere 2 büyük gruba ayrılırlar. Vitaminlerin noksanlıkları büyük sağlık problemleri meydana getirir.

9– Antibiyotikler: Canlılar tarafından meydana getirilen ve çok seyreltik çözeltilerde bile bazı mikroorganizmaların üremelerini durduran veya onları öldüren bileşiklerdir. İlk antibiyotik 1940 yılında İngiliz hekimi A. Fleming tarafından keşfedilmiş ve “penicillin” ismi verilmiştir. Mikroplar nedeniyle meydana gelen hastalıkların tedavisinde kullanılan bir madde grubudur.

1.2. Literatür Bilgisi

Farklı kaynaklardan derlenen tıbbi bitkiler listesinde Kayseri yöresinde bulunan 33 adet bitkinin Türkçe adı ile birlikte botanik adı verilerek kullanım alanları konusunda bilgi verilmiştir [8].

Türkiyenin değişik bölgelerinde kullanılan 53 bitkinin yöresel adları ve Latince karşılıkları verilmiştir [9].

Türkçe Bitki Adları Sözlüğü adlı eserde 1300 kadar bitkinin Latince adı ile bunların 4000 kadar olan Türkçe adları verilmiştir [10].

Antalya yöresindeki tıbbi bitkileri taramış olup morfolojik ve fizyolojik özellikler yönünden 34 adet bitkiyi incelemiştir. Ayrıca bitkinin yöresel kullanımı ve yöresel isimleri konusunda bilgi verilmiştir [11].

Elazığ İlinin etnobotanik değeri olan bitkileri (12, 14) ve Elazığ yöresinde halk tarafından kullanımı bilinmeyen bitkiler belirlenmiştir (13).

Anadolu’da halk ilacı olarak kullanılan 76 bitkinin kullanılışını, etken maddesini, fizyolojik etki ve tıpta kullanımı tespit edilmiştir [15].

Gönen (Balıkesir) yöresinde geleneksel halk ilacı olarak kullanılan 80 bitki tespit etmiştir. Yörede bitkilerin sırasıyla en çok hemoroid, mide ağrısı tedavisinde, böbrek taşlarını düşürücü olarak, romatizma ve egzama tedavisinde kullanıldığı belirlenmiştir [16].

Elazığ yöresinde toplanmış Fabaceae ve Asteraceae familyalarına ait 18 tıbbi bitki türü kaydedilmiştir [17].

Şile (İstanbul) yöresinde halk tarafından çeşitli hastalıklar için kullanılan 42 bitki tespit edilmiştir. Bu bitkilerin hangi hastalıklar için kullanıldığı belirtilmiştir [18].

Narkotik ve afrodizyak olarak kullanılan bazı önemli tıbbi bitkiler konusunda bilgi verilmiş olup bu alandaki 11 bitkiden bahsedilmiştir [19].

Bitkisel kaynaklarımız ve tıbbi bitkiler konusu ele alınmıştır [20].

Faydalı bitkilerin ekonomik değeri ve morfolojik özellikleri ele alınmıştır [21].

Kaz dağı ve çevresinde tıbbi amaçla kullanılan bazı bitkiler üzerinde morfolojik araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca bu bitkilerin hangi amaç için ve nasıl kullanıldığı, yöresel isimleri, latince isimleri ve familyaları belirlenmiştir [22].

1992–1994 yılları arasında Muğla ilinde gerçekleştirilen etnobotanik tarama çalışmaları sonucunda yörede yayılış gösteren bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin listesi, Türkçe isimleri ve bitkilerin sistematik durumu ile birlikte kullanılan kısımlarını da belirtmiştir [23].

Türkiye’de halk ilaçlarının önemi konusundaki araştırmalarda, Türkiye’de halk ilaçları ile ilgili bilgilerin folklorik araştırmalarda, aktarlarla ilgili yayınlarda ve botanik kimyasal çalışmalarda bulunduğunu bildirmiştir [24].

Ege bölgesinde derlenen halk ilaçlarını incelemiştir. Derlenen 425 halk ilacı üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre; ilaçların %68’nin farmakolojik etkilerinin bilinmediği, %27’sinin bilimsel nitelik gösterdiği, %4’ünün anlamsız olarak kullanıldığı, %1’inin ise zararlı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir [25].

Başta Elazığ olmak üzere Doğu Anadolu da yetişip de Türkiye’nin diğer bölgelerinde rastlanmayan 17 bitki türünün yerel adları ile birlikte bölgedeki kullanılış biçimleri incelenmiştir [26].

Antakya yöresinde toplanan ve aktarlardan temin edilen 31 bitkisel örneğin tayinleri yapılmış ve bitkiler familyalarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Örneklerin yöresel adları ve kullanılışlarını, kullanılan kısımları üzerine ön denemeler yapmış ve bulunan maddeler (antrosen türevleri, flavon türevleri, saponinler, gallik ve kateşik, tanenler, alkaloitler) tespit edilmiştir [27].

Türkiye’de halk ilacı veya diğer amaç için kullanılan 43 bitkinin kullanımı kaydedilmiştir [28].

Bodrum yarımadasında 264 tür tespit etmiş, bunlardan 90’nın yöresel adları ve 30’unun yöresel kullanılışları hakkında bilgi verilmiştir [29].

Kayseri’yi de içine alan 7 ilde yenilen yabani otlar araştırılmıştır. Kayseri’de yemlik, ıspatan, çırthık, tekesakalı, kuş ekmeği, eşekturpu, karaoğlak, yabani marul, gelineli, yabani lahana, madımak, toklubaşı, sirken bitkilerinin kullanım şekilleri, hazırlanıp pişirilmesi tespit edilmiştir [30].

Trabzon yöresinde kullanılan bitkisel kökenli geleneksel halk ilaçları tespit edilmiştir. Halkın bu amaçla 67 tür bitkiden yararlandığını ve bunların 42’sinin yabani, 25’inin yörede yetiştirilen kültür bitkisi olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca halk ilacı olarak kullanılan bitkilerden en çok bronşit, romatizma, mayasıl, şeker hastalığı, mide hastalıkları tedavisinde, incinme, burkulma ve adale ağrıların giderilmesinde ve çıban yetiştirilmesinde yararlanıldığı belirtilmiştir [31].

Yukarı Fırat Havzasında, Erzincan-Tunceli illeri arasında yer alan Munzur dağlarında yetişen 197 bitki türünde yaptığı araştırmalarla yerel adları, tıbbi ve endüstriyel kullanım alanları tespit edilmiştir [32].

Doğu Anadolu’da Erzincan ve Tunceli illeri arasında 30 familyaya, 57 cinse ait 115 tür ve 13 tür altı takson saptanmıştır. Araştırma alanında tespit edilen 115 odunsu türün tıbbi, endüstriyel ve diğer kullanım değerleri bildirilmiştir [33].

Torosların Bolkar dağının doğu kesimlerinde gerçekleştirilen araştırmalar sonunda 250’den fazla bitki örneği toplanmış ve bunlardan 64’nün yerel adı ve 22’sinin tıbbi, 10’unun genel kullanılışı verilmiştir [34].

2. MATERYAL ve METOT

Araştırmanın materyalini, Adıyaman il, ilçe, belde ve bazı köylerinde değişik amaçlar için yöre halkı tarafından kullanılan, Türkiye içinde veya dışında etnobotanik açıdan kullanıldığı literatürde belirtilen yada belirtilmeyen ve Adıyaman'da bulunduğu tarafımdan tespit edilen bazı bitkiler oluşturmaktadır.

Araştırma alanı Adıyaman ili olup ilin kuzeyini Malatya, Batısını Kahramanmaraş, Güneybatısını Gaziantep, Güneydoğusunu Şanlıurfa, Doğusunu ise Diyarbakır ili sınırlamaktadır.

Adıyaman il, ilçe, belde ve köylerinde yöre halkına bitkiler ile ilgili çeşitli sorular sorulmuş ve verilen cevaplar kaydedilmiştir. Sorularda bitkinin yerel adı, hasat zamanı, kullanım alanı ve şekli, dozu bitkinin hangi kısımlarının kullanıldığı sorulmuştur. Yöre halkından bitkileri tanıyan kişiler tespit edilmiş ve bu kişilerin gösterdiği bitkiler arazide toplanmıştır. Toplanan bitkiler arazi çalışmaları sırasında farklı yerlerdeki kişilerde gösterilmiştir. Örneğin bir beldeden toplanan bitki, ilçedeki kişilere veya köylerden toplanan bitki il, ilçe veya beldedeki kişilere gösterilerek bitkilerin farklı kullanım alanları belirlenmeye çalışılmıştır. Araziye 2008 Ocak ve 2009 Nisan ayları arasında çıkılmıştır.

Toplanan örnekler herbaryum tekniklerine göre preslenmiş ve kurutulmuştur. Bitkilerin teşhisi Davis'e göre yapılmıştır [35,36]. Doğal olmayan, süs ve park bitkisi konumunda olanlar ise Kayacık [37,38], Anşın ve Özkan' a [39] göre isimlendirilmiştir.

Taksonlar, bulgular kısmında ait oldukları familya ve cins isimlerinin alfabetik sırasına göre verilmektedir. Her bitkinin familyası, bilimsel ismi, varsa yöresel ve ingilizce ismi, hasat zamanı, bitkinin kullanılan kısımları, literatürdeki kullanımı, Adıyamandaki kullanım şekli, dozu ve toplandığı yer belirtilmektedir.

3. BULGULAR

3.1. Anacardiaceae

Familya: Anacardiaceae

1- Latince Adı: *Cotinus Coggyria Scop.*

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Sarıca, sariağaç

4- Hasat Zamanı: Haziran Eylül arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Kök ve yaprak

6- Literatürdeki kullanımı: Bu türün kökleri sarı kök veya sarı odun adı altında ipliği sarı renge boyamak için kullanılır. Antiseptik, kabız, kan kesici ve ateş düşürücü etkilerinden dolayı infüzyon halinde kullanılmaktadır (%5) tehlikesiz ve etkili bir drogdur.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitkinin kökleri ve yaprakları halı ve kilim yapımında kullanılan ipliklerin sarıya boyanmasında kullanılır. Boyamanın yapılacağı kazana 80 litre kadar su ve 5 kg kadar yaprak konarak kaynatılır. Su kaynamaya başlayınca boyanması istenen ip veya bezde kazana atılarak bir müddet birlikte kaynatılır.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Harmanlı beldesi Karanlıkdere mevki yamaç ve yol kenarı.

Familya: Anacardiaceae

1- Latince Adı: *Pistacia terrebinthus* L. subsp. *palaestina* (Boiss.) Engler

2- İngilizce Adı: Terebinth

3- Yöresel Adı: Sakız ağacı, menengiç

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan, Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyve, sakız, genç sürgünler

6- Literatürdeki kullanımı: Genç yaprakları pişirilir ve sebze olarak kullanılır. Tohumlarından yenilebilir yağ elde edilir. Ağaçtan elde edilen sakız antiseptik, antispazmatik, balgam sökücü ve yara iyi edicidir. Sakızı dahilen idrar ve solunum yolları antiseptiği olarak kullanılır. Haricen eklem iltihabı, gut ve uyuz tedavisinde kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Filizleri çiğ olarak yenir. Meyveleri kavrularak kahve yapılmaktadır. Gövdede meydana getirilen hafif yaralamalar sonucu akan sakız toplanarak hap haline getirilmekte ve ülser tedavisinde kullanılmaktadır. Kurutularak leblebi büyüklüğüne getirilen haplardan rahatsızlık geçene kadar her gün sabahları aç karnına bir tane yutulur.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Eskiköy beldesi Kapalıkderesi mevkii.

Familiya: Anacardiaceae

1- Latince Adı: *Rhus coriaria* L.

2- İngilizce Adı: Sumac, Elm-leaved sumach

3- Yöresel Adı: Sumak

4- Hasat Zamanı: Ağustos, Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak, meyve

6- Literatürdeki kullanımı: Sanayide kumaş ve derilerin sarı renge boyanmasında değerlendirilir. Yaprakların antiseptik ishal ve kan kesici özellikleri ile ateş düşürücü özelliklerinden yararlanarak enfüzyonu ilaç sanayinde kullanılmaktadır. Meyvelerinin kan durdurucu ve ishal kesici özellikleri vardır. Yapraklarının ve köklerinin toz haline getirilmesinden elde edilen hulasa özellikle hafif ve ince derilerin tabaklanması ve siyaha boyanmasında kullanılır. Kaba toz haline getirilen meyveler ise baharat ve ekşi olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Meyveleri dövülerek ekşimsi sos olarak kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden baharat olarak faydalanılır. Meyveleri ishali keser. Yaprakları infüzyon (%5–10) halinde gargara olarak boğaz hastalıklarında kullanılır.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Çilboğaz köyü Yamaçbağlar mevkii yol kenarı

3.2. Apiaceae

Familiya: Apiaceae

1- Latince Adı: *Foeniculum vulgare* Miller

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Yeşil ot,

4- Hasat Zamanı: Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Toprak üstü kısmı

6- Literatürdeki kullanımı: Sanayide çeşitli ürünlerde renk verici, yapıştırıcı, cila verici olarak tütünlere, koku verilmesinde, diş dolgu maddelerinin yapımında kullanılır. Eczacılık ve parfümeride fixatör olarak kullanılır. Şekercilikte ve içki yapımında koku verici olarak kullanılır. Bitkinin yapraklı genç gövdesi gıda olarak kullanılmaktadır. Midevi, gaz söktürücü ve süt artırıcı etkileri vardır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki ilk çıktığında toprak üstü kısmı toplanarak salatada kullanılır. Ağız kokusunu gidericidir.

8-Toplandığı yer: Tut ilçesi Havutlu köyü bahçe içi.

3.3. Apocynaceae

Familiya: Apocynaceae

1- Latince Adı: *Nerium oleander* L.

2- İngilizce Adı: Oleander

3- Yöresel Adı: Zakkum, zıkkım

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak ve çiçekleri

6- Literatürdeki kullanımı: Zakkum infüzyon olarak (0.5–0.5 gram) veya hülasa (0.05–0.2 gram) halinde kullanılır. Bir gram yaprak insanlarda tehlikeli zehirlenmelere yol açar. Yaprak bitki çiçek açmadan toplanır ve kurutulur. Düşük dozlarda kalp kuvvetlendirici gibi tesir eder. Aynı zamanda kusturucu ve idrar söktürücü özellikleri vardır. Zeytinyağının içinde ezilip konan yapraklarından elde edilen lapa merhem olarak ciltteki hasta bölgelere haricen sürülür. Özellikle uyuz hastalığında kullanılır. Süs bitkisidir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Süs bitkisi olarak evlerin bahçelerinde kullanılır. Yaprakları toplanıp kurutulularak elde edilen çayı kanser hastalığına karşı kullanılır.

8- Toplandığı yer: Kâhta ilçesi Erikdere köyü Kahtaderesi mevki.

3.4. Araceae

Familiya: Araceae

1- Latince Adı: *Arum maculatum* L.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Dilicek delicek

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprakları

6- Literatürdeki kullanımı: Peyzaj değeri bulunmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Yaprakları toplanır kuşbaşı şeklinde doğranır haşlanır ve suyu atılır. Haşlanan bitki bulgur pilavına katılarak birlikte pişirilir. Çiğ olarak yenilmez.

8- Toplandığı yer: Kâhta ilçesi Çaltılı köyü kuzeydoğusu tarla kenarı.

3.5. Asteraceae

Familiya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Achillea bieberstenii* Afan.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Sarı ot, civanperçemi

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek ve yaprak

6- Literatürdeki kullanımı: Çiçek durumlarında iştah açıcı olarak kullanılır. Kadınların adetli dönemlerinde aşırı kanama ve ağrılar için kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: İdrar yolu iltihaplarına karşı infüzyon şeklinde (%5) kullanılır veya bir miktar bitki (yaklaşık 10 gram kadar) 1 litre suda demlenerek günde iki veya üç öğün bir çay bardağı içilir.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Harmanlı beldesi Harmanlı Gölbaşı arası yol kenarı.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Anthemis wiedemanniana* Fish. Et Mey.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Papatya

4- Hasat Zamanı: Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek

6- Literatürdeki kullanımı: Bitki çay olarak kullanılır. Dahili olarak basur üzerine lapa şeklinde uygulanır, sıcak suylada uygulama yapılabilir.

7- Kullanım şekil ve dozu: İnfüzyon şeklinde hazırlanan çayı akşamları yatmadan önce bir çay bardağı içilerek ağrı ve sızılar için kullanılır. Çiçekleri toplanarak kurutulur. 1 litre suya 20 – 30 gram kadar konulup kaynatılır ve bu su hayvana içirilirse sancıyı keser.

8- Toplandığı yer: Tut ilçesi Havutlu köyü köy çevresi yol kenarı.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Centaurea virgata* Lam.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Acı ot, böbrek otu

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitkinin karın ağrısı için infüzyon şeklinde hazırlanan çayı kullanılır. Böbrek iltihabı için ise 3 litre suya 100–150 gram kurutulmuş bitki konur. Su bir litre kalana kadar kaynatılır. Süzülür ve her gün sabah aç karnına bir kahve fincan içilir.

8- Toplandığı yer: Samsat ilçesi Sahabe mevkii.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Centaurea polypodiifolia* Boiss var. *szovitsiana*

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Ali paşa

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Genç sürgünleri

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Genç sürgünleri toplanarak yıkanır kuşbaşı şeklinde doğrandıktan sonra yağda kavrularak yenir.

8- Toplandığı yer: Gerger ilçesi Eskikent köyü Çalabezi mevkii.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Chrysophthalmum montanum* (DC.) Boiss

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Hapşırık otu

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek ve yaprak

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitkinin yaprak ve çiçekleri toplanır ve kurutulur. Dövülerek veya elle ufalanarak toz haline getirilir. Mercimek tanesi kadar burna çekilir. Kapalı burnu açmak ve sinüzit için kullanılır.

8- Toplandığı yer: Sincik ilçesi Pınarbaşı köyü yol kenarı.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Gundelia tournefortii* L.

2- İngilizce Adı: Tournefort's Gundelia

3- Yöresel Adı: Kenger, garang

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan, Temmuz, Ağustos

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Sütümsü sıvı ve genç gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Bitkiler ilkbaharda yeşil ve körpe iken toplanıp sebze olarak kullanılmaktadır. Bitkinin kök ve gövdesinden sakız elde edilir. Sakızları iştah açıcı ve diş etlerini kuvvetlendiricidir. Tohumları kahve olarak kullanılmaktadır. Kahvesi yorgunluğu giderici ve mide asidini etkileyici olarak bilinmektedir. Çiçeği yaprağı veya meyvesi dövülerek yağ veya bal mumu ile karıştırıldıktan sonra elde edilen merhem yaralara iyi gelir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki ilk çıktığında çiğ olarak yenir. Kuruduktan sonra sütümsü sıvıdan elde edilen kısım sakız olarak çiğnenir. Kenger tohumundan önceki yıllarda kahve olarak faydalanılırdı.

8- Toplandığı yer: Tut ilçesi Boyundere köyü Kengerlik mevki.

Familiya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Helichrysum armenium* DC.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Solmaz çiçek, Sarı çiçek, ölmez otu, misılcanık

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz, Ağustos

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçekli dalları

6- Literatürdeki kullanımı: İdrar ve safra söktürücü ve kum dökücü olarak kullanılmaktadır. Bu etkiler drogun taşıdığı flavon türlerinden ileri gelmektedir. İnfüsyon olarak (%3) yemeklerden önce bir fincan içilir. Bu şekildeki kullanım 10 gün sürer. 10 Gün aradan sonra tekrar 10 gün kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Çiçekleri idrar yolları ve böbrek iltihabı ile idrar söktürücü olarak kullanılır. İnfüsyon veya dekoksiyon (%3–5) olarak sabahları yemeklerden önce veya akşamları aç karnına yatmadan önce 1 çay bardağı içilir. Suyu bir miktar hazırlanıp buzdolabındada birkaç gün bekletilebilir. Bu işlem 10–15 gün devam eder.

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Pınarbaşı beldesi balıkburun mahallesi batısı yamaç.

Familiya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Scorzonera semicana* DC.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Yemlik, Gizer,

4- Hasat Zamanı: Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Kök, yaprak

6- Literatürdeki kullanımı: Kökleri kızgın külde pişirildikten sonra yenir

7- Kullanım şekil ve dozu: Yaprakları ve kökü çiğ veya pişirilerek yenir.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Karaburun köyü güneyi.

Familiya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Tragopogon bupthalmoides* (DC.) Boiss. Var latifolius

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Ebem ekmeği

4- Hasat Zamanı: Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Kökleri yenir

7- Kullanım şekil ve dozu: Çiçeklenmeden taze iken yenir

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Burunçayır köyü Kumlupınar mevki tarla içi.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Taraxacum montanum* (c. A. Meyer) DC

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Hudhud

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Sütümsü sıvı

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Gözde sulanma, kaşıntı ve göz nezlesine 2–4 gün göze bir damla bitkinin sütü damlatılır. Sıvının göze yapışmaması için devamında bir damlada kadın sütü damlatılması gerekir.

8- Toplandığı yer: Adıyaman Merkez Kürk mezrası mezra içi bağlık.

Familya: Asteraceae

1- Latince Adı: *Tripleurospermum parviflorum* (willd.) Pobed

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Papatya

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçekleri

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitkinin çiçekleri toplanarak infüzyon (%2-3) halinde ağrı kesici olarak kullanılır.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Belören beldesi Yukarı Nasırlı köyü arası yol kenarı.

3.6. Boraginaceae

Familya: Boraginaceae

1- Latince Adı: *Anchusa strigosa* Labill.

2- İngilizce Adı: Anchusa,

3- Yöresel Adı: Gezivan, dindingana

4- Hasat Zamanı: Nisan Haziran arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak, çiçek

6- Literatürdeki kullanımı: Çiçekli dalları idrar artırıcı olarak kullanılır. Yaprakları sebze olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Genç yaprakları pişirilir ve sebze olarak yenir. Yaprak ve çiçekleri idrar artırıcı olarak infüzyon halinde kullanılmaktadır.

8- Toplandığı yer: Gerger ilçesi Güzelsu köyü Güzelsu Kâhta yolu yol kenarı.

3.7. Brassicaceae

Familya: Brassicaceae

1- Latince Adı: *Sinapis arvensis* L.

2- İngilizce Adı: Charlock

3- Yöresel Adı: Hardal

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Yaprakları ve tohumları yenir. Tohumlarında yenilebilir yarı kuru yağ elde edilir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki ilk çıktığında yenir veya toprak üstü kısmı toplanarak yıkanır ve yağda kavrulularak börek harcı olarak kullanılır.

8- Toplandığı yer: Kâhta ilçesi Çukurtaş köyü köy çevresi tarlalar

3.8. Capparidaceae

Familya: Capparidaceae

1- Latince Adı: *Capparis spinosa* L

2- İngilizce Adı: Caper, Caper Bush, Kabar, Kebre

3- Yöresel Adı: Kapari, gebere, kepere, gebre

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek tomurcukları, meyve

6- Literatürdeki kullanımı: Çiçek tomurcukları meyvesi ve kök kabuğu idrar söktürücü kabız ve kuvvet verici olarak tanınmıştır. Dekoksiyon veya infüzyon halinde alınır. Çiçek tomurcuklarından meze hazırlanmaktadır. Çiçek tohumları ile meyvesinden ve kök kabuğundan idrar söktürücü kuvvet verici olarak faydalanılmaktadır. Çok değişik hastalıklarda

(romatizmadan gut hastalığına, hemoroitten parazitlere, dalak büyümesinden üre rahatsızlıklarına, kuvvetlendirme ve zayıflama) kullanılır.

7-Kullanım şekil ve dozu: Çiçek tomurcukları ve meyvesi yaş olarak idrar söktürmek için kullanılır. Dekoksiyon (%2-3) halinde alınır.

8-Toplandığı yer: Besni ilçesi Çilboğaz köyü köy içi.

3.9. Caryophyllaceae

Familiya: Caryophyllaceae

1- Latince Adı: *Silene vulgaris* (Moench.) Garcke var. *vulgaris*

2- İngilizce Adı: Bladder campion

3- Yöresel Adı: Gıvışgan otu

4- Hasat Zamanı: Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı: Genç sürgünler ve yapraklar çiğ veya pişirilir. Bitki yumuşatıcıdır ve banyoda kullanılır. Bitki özsuğu göz iltihabına karşı kullanılır. Kökleri ve toprak üstü kısımları infüzyon halinde (% 5) idrar kesesi yolları ve hastalıklarında kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki ilk çıktığında çiğ olarak yenir.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Merkez Mahmutgölü mevkii.

3.10. Cucurbitaceae

Familiya: Cucurbitaceae

1- Latince Adı: *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich

2- İngilizce Adı: Squirting cucumber

3- Yöresel Adı: Cırt atan, cırtlata, eşek hıyarı

4- Hasat Zamanı: Haziran Ekim arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyvesi ve usaresi

6- Literatürdeki kullanımı: Köklerin ve yaprakların ekstraksiyonu ile elde edilen ecbaline adlı özsu deride mantar enfeksiyonlarına karşı kullanılır. Köklerinden hazırlanan lapa ve merhemler egzama ve romatizma ağrılarını dindirmek için kullanılır. Meyveleri idrar artırıcı kusturucu ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır. Meyvalarının sıkılması ile elde edilen taze usare burna çekilmek suretiyle sinüzite karşı kullanılır. Klinik deneyler, araştırmalar ile usarenin sinüzite bir miktar iyileşme sağladığını saptamıştır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Meyve tazeyken koparılıp sinüziti olan kişinin burnuna bu meyvenin suyu 1–2 damla sıkılır. Meyvesi kurutulup toz haline getirilerek yine sinüzit için burna çekilir.

8- Toplandığı yer: Tut ilçesi Boyundere köyü köy içi.

3.11. Cupressaceae

Familiya: Cupressaceae

1- Latince Adı: *Juniperus oxycedrus* L.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Ardıç

4- Hasat Zamanı: Ekim, Kasım, Aralık

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyvesi

6- Literatürdeki kullanımı: İnsan ve hayvanlarda görülen bazı deri hastalıklarının (uyuz gibi) tedavisinde haricen kullanılır. Katran doğrudan deriye sürülür veya (1 K.katran ve 9 K vazelin) karışımı kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Meyvesi infüzyon halinde (%3–5) öksürüğe karşı kullanılır.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Balkar beldesi Karatepe mevki.

3.12. Euphorbiaceae

Familiya: Euphorbiaceae

1- Latince Adı: *Andrachne telephioides* L.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: siğil otu

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Genç sürgünleri yenir. Çiçek ve yaprakları ellerde bulunan siğilleri geçirmesi için lapa haline getirilerek siğilin üzerine konur.

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Recep köyü güneyi tarla kenarı.

Familiya: Euphorbiaceae

1- Latince Adı: *Euphorbia macroclada* Boiss

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Sütleğen, hoşilik

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Sütümsü sıvı

6- Literatürdeki kullanımı: Sütü tahriş edici ve kuvvetli bir müshil etkiye sahiptir. Tohumlarında bulunan yağ da müshil özelliğindedir. Bu nedenle eskiden bu bitkilerin sütü veya yağı müshil olarak kullanılırdı. Çok tahriş edici olduğundan dâhilen kullanılışı terk edilmiştir. Haricen sütü siğillere karşı kullanılmaktadır. Taze bitkiden elde edilen süt her gün bir defa siğil üzerine sürülür.

7- Kullanım şekil ve dozu: Sütümsü sıvısı eldeki siğillerin üzerine damlatılarak siğillerin erimesi sağlanır. Günde bir kez siğil kayboluncaya kadar 1-2 damla siğilin üzerine damlatılır.

8- Toplandığı yer: Sincik ilçesi Subaşı köyü güneyi.

3.13. Fabaceae

Familiya: Fabaceae

1- Latince Adı: *Astragalus gummifer* Lab.

2- İngilizce Adı: Tragacanth.

3- Yöresel Adı: Geven, keven

4- Hasat Zamanı: Haziran Eylül arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Gövdesi

6- Literatürdeki kullanımı: Bitkiden kitre zımkı elde edilir. Mukoza üzerinde koruyucu bir etkisi vardır. Bu nedenle boğaz hastalıkları ve iltihaplarında bir miktar zımk ağza alınarak emilir. Meydana gelen müsilağ yara üzerini örterek koruyucu bir tesir yapar. Eczacılık tekniğinde emülsiyon, süspansiyon, pastil ve tablet gibi preparatların yapılmasında kullanılır. Boya ve kumaş endüstrisinde kullanılmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki dövülerek hayvan yemi olarak kullanılır. Bitkinin güneşi en fazla gören dalları toplanarak kaynatılır. Her gün saç bu su ile yıkanır ise saç dökülmesini önler.

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Gölbağı köyü Kızıltarla mevki yamaç

Familiya: Fabaceae

1- Latince Adı: *Glycyrrhiza glabra* L var. *glabra*.

2- İngilizce Adı: *Licorice*

3- Yöresel Adı: Meyan, mayan, biyam

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Kök

6- Literatürdeki kullanımı: Meyan balının göğüs yumuşatıcı ve balgam söktürücü olduğu tespit edilmiştir. İştah açıcı ve kuvvetlendirici, kan temizleyici, terletici ve serinletici etkilerinin olduğu, astım, bronşit ve öksürük tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir. Meyan kökünden elde edilen ekstraktın nefrotoksik etkili Gentamisinine oluşturduğu böbrek hasarını anlamlı ölçüde önlediği ve tedavi ettiği belirtilmiştir. Meyanın antimikrobial etkileri olduğu bazı araştırmalarda belirtilmiştir. *G. glabra* var. *glabra* ve *G. glabra* var. *glanduifera* varyetelerin toprakaltı kısımlarından hazırlanan ekstrenin *Escherichia coli*, *Staphylococcus aureus* ve *Mycobacterium smegmatis*'e karşı aktif olduğu da gözlenmiştir. Fareler üzerinde yapılan bir araştırmada *G. glabra* 'nın hafızayı artırıcı aktivitesinin olduğu tespit edilmiştir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Köklerin dış kabukları soyularak geriye kalan orta kısmı parçalanır ve ezilir. Kaynar suda 1–2 saat kadar bekletilir ve elde edilen su içilir. Yörede balgam söktürücü, göğüs yumuşatıcı bronşite ve böbrek taşına karşı kullanılır.

8- Toplandığı yer: Samsat ilçesi Çiçekli köyü civarı tarla içi.

Familiya: Fabaceae

1- Latince Adı: *Robinia pseudoacacia* L.

2- İngilizce Adı: Black locust

3- Yöresel Adı: Akasya, yalancı akasya, salkım ağacı

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek

6- Literatürdeki kullanımı: Kurutulmuş çiçekleri, yaprakları ve gövde kabuğu yatıştırıcı kabız ve safra artırıcı etkilere sahiptir. İnfüzyon halinde (%2–3) kullanılır. Çiçekler, idrar artırıcı, yumuşatıcı ve müshildir. Yapraklar kusturucudur. Yaprak özsuğu virüsleri inhibe eder.

7- Kullanım şekil ve dozu: Çiçekleri infüzyon halinde (%2–3) hazırlanır ve idrar artırıcı olarak kullanılır.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Çat barajı kenarı.

Familiya: Fabaceae

1- Latince Adı: *Trigonella foenum graecum* L.

2- İngilizce Adı: fenugreek

3- Yöresel Adı: Boy otu, buy otu

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Göğüs yumuşatıcı balgam söktürücü ve müshil etkileri vardır. Eski devirlerden beri kullanılan bir kuvvet verici ve cinsel gücü artırıcıdır. Pastırmanın üzerine

sürülen çemen isimli karışımın ana maddesini oluşturur. Tohumlardan hazırlanan lapa haricen çibanların olgunlaştırılmasında kullanılır. Şeker hastalığı için kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki kurutularak ufalandıktan sonra çökeliğe koku vermesi için katılır.

8- Toplandığı yer: Gerger ilçesi Eskikent köyü Horing mevki.

3.14. Fagaceae

Familya: Fagaceae

1- Latince Adı: *Quercus brantii* Lindley

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Palamut

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tohumu

6- Literatürdeki kullanımı: Yapraklarından elde edilen tatlı lezzetli usare özellikle Doğu Anadolu bölgesinde elde edilir. Tat verici olarak şeker yerine kullanılır. Bu usare gezengi, gezo ve kudret helvası olarak bilinir. Meyvesi külde pişirilerek yenir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Şeker hastalığına karşı palamutlar toplanarak küllenmiş köz içinde pişirilir veya suda haşlanır günde 2–3 adet şeker hastalığı için aç karnına yenilir. Palamut közde pişirildikten sonra dövülerek un haline getirilir ve bu unda yenerek şeker hastalığına karşı kullanılır. Yine külde pişirilen palamutu da yenir.

8-Toplandığı yer: Kâhta ilçesi Kocahisar köyü çevresi.

Familya: Fagaceae

1- Latince Adı: *Quercus infectoria* Olivier subsp. *boissieri* (Reuter) O.Schwarz

2- İngilizce Adı: Aleppo oak

3- Yöresel Adı: Mazi

4- Hasat Zamanı: Ekim, Kasım

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Mazi(gal)

6- Literatürdeki kullanımı: Kimya sanayinde tanik asit elde edilmesinde kullanılır. % 60–70 oranında sepi maddesi ihtiva ettiğinden boya, mürekkep ve çivit imalinde fixatör olarak kullanılır. Derileri sepilemede kullanılır. İlaç sanayinde ise tanenden elde edilen tannik asit özellikle veterinerlikte dâhilen kullanılan ishal kesici ilaçların bileşimine girmekte ender olarak kanamalarda kan kesici olarak yararlanılmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Yayık tulumunun kokmaması için mazı toplanır dövülerek tulumda bir hafta bekletilir. Mazı ezilerek un haline getirilir ve kanayan yerin üzerine konursa kanamayı durdur.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Karaburun köyü Balçukuru mevki.

3.15. Geraniaceae

Familya: Geraniaceae

1- Latince Adı: *Pelargonium endlicherianum* Fenzl

2- İngilizce Adı: Pelargonium

3- Yöresel Adı: Kırmızı ot, solucan otu

4- Hasat Zamanı: Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı: Bitki, uçucu yağ, tanen ve şekerler taşır. Çiçekleri veya bitkinin toprak üstü kısımları çay hâlinde içilerek halk arasında solucan düşürücü olarak kullanılır. Bilhassa barsak parazitlerine karşı etkili olup, tehlikesizce kullanılabilir. Diğer bir kullanımı ise, bitki yazın çiçekli dallardan 100 gram kadar yenir kışın ise kurutulmuş drog kullanılır. Kuru drog havanda dövülür tülbente elenir ince kısım pekmez ile karıştırılır. Sabahları aç karnına bir tatlı kaşığı alınır.

7- Kullanım şekil ve dozu: İki ya da üç gün çiğ olarak günde 2-3 bitki tüm halinde yenirse vücuttaki solucanları döker veya kurutulan bitki dövülerek toz haline getirilir ve bu tozda solucan dökülmesi için yenir.

8- Toplandığı yer: Sincik ilçesi Pınarbaşı köyü köy içi yamaç.

3.16. Hypericaceae

Familya: Hypericaceae

1- Latince Adı: *Hypericum scabrum* L

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Kantaron, sarıçiçekli

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek

6- Literatürdeki kullanımı: Kayseri ve Yozgat bölgelerinde çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon (%1) dahilen basura karşı ve kabız olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Çiçekleri infüzyon halinde (%2-3) rahatlatıcı ve iştah açıcı olarak ve mide rahatsızlıklarında kullanılır.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Harmanlı beldesi Karaoluk mevki.

3.17. Iridaceae

Familiya: Iridaceae

1- Latince Adı: *Iris persica* L.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Nevruz, navruz, bızolık

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek, kök

6- Literatürdeki kullanımı: Çiçek ve yumruları çiğ olarak yenir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Çiçekleri ve yumruları çiğ olarak yenir.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Merkez Sinciktepe mevki.

3.18. Juglandaceae

Familiya: Juglandaceae

1- Latince Adı: *Juglans regia* L.

2- İngilizce Adı: Walnut

3- Yöresel Adı: Ceviz

4- Hasat Zamanı: Haziran Ekim arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak ve meyve

6- Literatürdeki kullanımı: Yaprakları ve kabukları ile hazırlanan ilaçlar kanı temizler, kansızlığı giderir. İshal ve dizanteriyi keser. Verem ve şeker hastalığında hem besleyici, hem de tedavi edicidir. Kadınlarda görülen beyaz akıntıyı keser. El ve ayak donuklarında, deri çatlaklarında faydalıdır. Saç ve elleri boyamakta da kullanılır. Çok kuvvetli bir besin olduğundan fazla yememek gerekir. Ceviz yağı, raşitizm ve sıracada faydalıdır. Kabızlığı giderir. Bağırsak solucanlarını düşürür. Derinin yanmasını önler. İştah açıcıdır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Kan şekerini düşürücü ve kuvvet verici olarak infüzyon veya deoksiyon (%5) halinde kullanılır. Meyvesi şeker hastalığı için çiğ olarak yenir. Yaprakları saç ve elleri boyamak için kınaya katılır. Meyvesi çerez olarak tüketilir.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Karaburun köyü batısı bahçe içi.

Familya: Juglandaceae

1- Latince Adı: *Pterocarya fraxinifolia* (Poiret) Spach

2- İngilizce Adı: Caucasian Wingnut

3- Yöresel Adı: Zergoz

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: 100 litre kadar suya 5–7 kg yaprak konarak kaynatılır. Su kaynayınca boyanması gereken madde içine atılarak bir müddet birlikte kaynatılır ve böylece istenen ürün boyanmış olur.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Sugözü beldesi Sugözü mevki dere kenarı.

3.19. Lamiaceae

Familya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Cyclotrichium niveum* (Boiss.) Manden. & Scheng.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Dağ nanesi,

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Yaprakları yemek ve çorbalara koku vermek için kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Dekoksiyon veya infüzyon halinde (%2-3) nefes darlığı için kullanılır.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Pınarbaşı beldesi Havşeri mevki.

Familya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Marrubium cuneatum* Russell

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Mervende

4- Hasat Zamanı: Ağustos, Eylül

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı:

7-Kullanım şekil ve dozu: Böbrek taşı ve şişkinlik için yaklaşık 200–300 gram kadar kurutulmuş bitki 5 litre suda kaynatılır su miktarı yarıya düşünce soğutulur tam kıvamını

almamışsa yani kıvamı koyulaşmamışsa bir gün güneşte bekletilir. Yatmadan önce bir fincan içilir.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Karagüveç köyü kuzeyi fıstık bahçesi.

Familya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Mentha spicata* L. subsp. *Spicata*

2- İngilizce Adı: Spearmint

3- Yöresel Adı: Yarpuz, anık, anığ, pung

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak

6- Literatürdeki kullanımı: Yapraklar çiğ veya pişirilerek tüketilir. Salatalarda ve yemeklerde baharat olarak kullanılır. Yapraklarından yapılan çay baş ağrısı, ateşli hallerde, sindirim rahatsızlıkları ve çeşitli küçük rahatsızlıkların tedavisinde kullanılır. Bitki ishal önleyici, antispazmatik, gaz giderici, idrar arttırıcı ve midevidir. Kökü burkulmuş yerlere yara lapası olarak kullanılır. Yapraktaki yağ antiseptiktir. Böcek kovucu olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Genç bitki sebze olarak yenir. Bitki toplandıktan sonra yaprakları ayrılır ve kurutularak baharat olarak kullanılır. İnfüzyon şeklinde hazırlanan çayı ateş düşürücü ve mide bulantısı önleyici olarak kullanılır.

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Pınarbaşı beldesi havşeri mevkii.

Familya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Micromeria cristata* (Hampe) Griseb. subsp. *orientalis*

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Çay, Kaya çayı

4- Hasat Zamanı: Temmuz, Ağustos

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Dağ çayı veya kaya yarpuzu adı altında çay olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki toplanır kökü ayrılır ve serin bir yerde kurutulur. Tüm gövde küçük küçük doğranır veya bütün olarak çay yapılarak içilir.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Alişar köyü Gavurpınarı mevkii.

Familya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Origanum vulgare* L. subsp. *gracile*

2- İngilizce Adı: Wild marjoram

3- Yöresel Adı: Kekik

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak ve çiçekleri

6- Literatürdeki kullanımı: Yaprak ve çiçeklerinin yatıştırıcı, mideyi, idrar artırıcı, gaz söktürücü, terletici ve kabız özellikleri vardır. Aynı maksat için uçucu yağda kullanılır. Romalılar döneminden beri bilhassa Orta Avrupa'da baharat olarak kullanılmaktadır. Toz veya infüzyon (%5) halinde kullanılır. Uçucu yağı bir damla şeker üzerine damlatılarak alınmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Yaprak ve çiçekleri toplanıp kurutularak baharat olarak kullanılır. Ayrıca infüzyon halinde (%5) mideyi rahatlatmak amacıyla kullanılır

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Recep köyü Seriove mevki su kenarı.

Familiya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Sideritis libanotica* Labill. subsp. *microchlamys*

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Balbaşı, dağ çayı

4- Hasat Zamanı: Haziran, Ağustos

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Antimikrobiyal ve antifungal özellikleri bulunmaktadır. Çayı yapılarak içilir. Uyarıcı, gaz söktürücü, iştah açıcı ve mide ağrılarını kesici özelliklere sahiptir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki toplandıktan sonra kökü ayrılır çiçekli gövde doğranır vya sadece çiçekleri çay şeklinde demlenerek yorgunluk için, mide rahatlatıcı olarak ve keyif verici olarak içilir.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Balkar beldesi Karatepe mevki.

Familiya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Stachys lavandulifolia* Vahl

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Çay otu, dağ çayı, Tüylü çay

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Çiçek durumları veya yaprakları iştah açıcı ve mideyi olarak kullanılır. Uyarıcı gaz söktürücü iştah açıcı ve mide ağrılarını kesici özelliklere sahiptir. İnfüzyon (%1-5) halinde kullanılmaktadır. Yapraklı ve çiçekli dalları çay olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Tüm gövde mideyi, iştah açıcı ve keyif verici olarak çay şeklinde kullanılır.

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Gölbaşı köyü güneybatısı yamaç.

Familiya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Teucrium chamaedrys* L. subsp. *sinuatum* (Celak.) Rech. fil

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Kırmızı ot, kalp otu

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı: Bitki tanen, acı madde, rezin, saponinler ve uçucu yağ, taşımaktadır. Bitki; iştah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici etkilere sahiptir. Memleketimizde mide hastalıklarına ve şeker hastalığına karşı çok kullanılan bir drogtur. Zehirli bileşikler taşımadığından tehlikesizdir. İnfüzyon halinde(% 1), günde 2-3 bardak içilir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Kalp ve damar rahatsızlıkları için 4 litre suya 100 gram bitkinin kurusu konur. Su yaklaşık iki litre kalana kadar kaynatılır. Sabah, öğlen ve akşam yarım fincan içilir.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Aksu köyü Colcif mevkii.

Familiya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Teucrium polium* L.

2- İngilizce Adı: Ezovion, Ja'Dah, Misk Al Tin, Polion, Zamarrla

3- Yöresel Adı: Per yavşağı, mırda, mır mır ot, talık otu, acı ot

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz, Ağustos

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Yaprak ve çiçeklerinden demlenen çay mide-bağırsak hastalıklarında ishalin önlenmesinde ve dizanteriye karşı antiseptik olarak kullanılır. Bu çay aynı zamanda safra atımı içinde kullanılır. İştah açıcı, mide ağrılarını kesici, kuvvet verici ve uyarıcı etkileri vardır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki yaş veya kurutularak kullanılabilir. Çiçekli dalları veya yaprakları mide ağrısı, karın ağrısı, sancı ve şeker hastalığına karşı infüzyon halinde (%1) kullanılır. Günde 1 kahve fincanı içilir. Bebeklerde gaz sancısını kesmek amacıyla sabah akşam bir çay kaşığı verilir.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Üçgöz beldesi Taşlıdere mevkii yamaç.

Familiya: Lamiaceae

1- Latince Adı: *Thymbra spicata* L. var *spicata*

2- İngilizce Adı: Summer savory

3- Yöresel Adı: Zahter, cateri, kekik

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak, çiçek

6- Literatürdeki kullanımı: Kurutulmuş yaprak ve çiçek durumları Güneydoğu Anadolu'da sater veya zahter ismi ile tanınmakta olup infüzyon halinde dâhilen antiseptik ve uyarıcı olarak kullanıldıktan başka kahvelerde ve halk arasında çay yerinde içilmektedir. Kekiğin sarımsı renkteki uçucu yağında önemli ve koku veren “thymol” vardır. Bitki, çay halinde mide ağrılarına karşı, dolaşım uyarıcısı, baharat olarak ve idrar söktürücü olarak kullanılır. Thymol az dozlarda balgam söktürücü, sinir kuvvetlendiricidir ve boğaz ağrılarına iyi gelir. Yüksek dozlarda ise antiseptik ve kurt düşürücü olarak verilir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki kurutularak yaprakları ayrılıp baharat olarak kullanılır. Şeker hastalığında, infüzyon halinde (%5) kullanılır. Çayı demlenerek ve mideyi olarak günde bir kaç bardak içilir.

8- Toplandığı yer: Kâhta İlçesi Narince köyü Hamzeyik mevki.

3.20. Liliaceae

Familiya: Liliaceae

1- Latince Adı: *Allium ampeloprasum* L

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Sirim, sırın, sirmuk,

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprakları

6- Literatürdeki kullanımı: Genç yaprakları sarımsak olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitkinin toplanan yaprakları haşlandıktan sonra pilava katılır veya börek harcı olarak kullanılır.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Kuzevleri köyü Kabasakız mevki.

Familiya: Liliaceae

1- Latince Adı: *Allium stamineum* Boiss

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Kıvırcık

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprakları

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitkinin yaprakları yenir. Haşlanan yaprakları börek harcı olarak veya bulgur pilavına katılarak kullanılabilir.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Kuzevleri köyü Kabasakız mevkii.

Familiya: Liliaceae

1- Latince Adı: *Fritillaria imperialis* L.

2- İngilizce Adı: Crown-,mperial

3- Yöresel Adı: Ağlayan gelin ters lale kербela çiçeği, lale

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı: Peyzaj değeri bulunmaktadır süs bitkisi olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki güzel görünümü nedeni ile süs bitkisi olarak kullanılmaktadır.

8- Toplandığı yer: Gerger ilçesi Merkez Çimet mevkii bahçe içi.

Familiya: Liliaceae

1- Latince Adı: *Fritillaria persica* L.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Lale, Adıyaman lalesi

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı: Peyzaj değeri bulunmaktadır süs bitkisi olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki güzel görünümü nedeni ile süs bitkisi olarak kullanılmaktadır.

8- Toplandığı yer: Gerger ilçesi Merkez Çimet mevkii bahçe içi.

3.21. Malvaceae

Familiya: Malvaceae

1- Latince Adı: *Alcea hohenackeri* (Boiss. Et Huet) Boiss

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Hatmi

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Toprak üstü kısmı

6- Literatürdeki kullanımı:

7- Kullanım şekil ve dozu: Toprak üstü kısmı toplanarak doğranır ve suda kaynatılarak elde edilen köpük temizlik maddesi olarak kullanılır.

8-Toplandığı yer: Samsat ilçesi Çiçek köyü yol kenarı.

Familya: Malvaceae

1- Latince Adı: *Malva neglecta* Wallr.

2- İngilizce Adı: Dwarf mallow, Common mallow, Malvas, Kass pappeln

3- Yöresel Adı: Ebemkömeci ebegümeci

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprakları ve çiçekleri

6- Literatürdeki kullanımı: Kullanılan kısımları taze yaprak ve çiçekleridir. Yapraklarından yemek yapılır. Çiçeklerinden içecek hazırlanır. Lapası haricen çiban olgunlaştırıcı ve yara ağrılarını dindirici olarak kullanılır. Egzamaya karşı etkili bir ilaçtır. Solunum ve sindirim sistemlerinin tahrişlerinde dâhilen alınır. Ses kısılmalarında bronşit anjin öksürük ve boğaz ağrıları ile bademcik iltihaplarına karşı gargara yapılır. Kurutulmuş çiçeklerinden infüsyon şeklinde hazırlanmış çay mide bağırsak yanma ve üşütmelerini giderici göğüs yumuşatıcıdır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Yaprakları genç sürgünleri ile beraber toplanarak salataya katılır, yemek yapılır. Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan infüsyon (%5) grip, soğuk algınlığı ve nezle için kullanılır.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Merkez Mahmutgölü mevki.

3.22. Oleaceae

Familya Oleaceae

1- Latince Adı: *Fraxinus excelsior* L.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Dışbudak

4- Hasat Zamanı: Mart Ekim arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Odun

6- Literatürdeki kullanımı: Odunu ağır, sert, dayanıklı ve açık renklidir. Mobilya, kamyon karoseri, spor araçları ve kayak yapımında kullanılır. Yaprakları infüsyon halinde idrar ve süt artırıcı ve müshil, kabuklar ise kabız ateş düşürücü ve kuvvet verici olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Odunu küçük el aletlerinin yapımında kullanılır.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Atmalı köyü köy içi.

3.23. Pinaceae

Familiya: Pinaceae

1- Latince Adı: Pinus brutia ten

2- İngilizce Adı: Turkish pine

3-Yöresel Adı: Çam

4- Hasat Zamanı: Haziran Ekim arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Reçinesi

6- Literatürdeki kullanımı: Sanayide farklı alanlarda (boya, plastik, izolasyon) kullanılır. Solunum ve idrar yolu hastalıklarında kullanılan etkili bir antiseptiktir. Tahriş yaptığından böbrek rahatsızlığı olanlarda kullanılmamalıdır. Çıralı kök ve gövde parçalarının yakılması ile elde edilen katran ciltte meydana gelen yaraların hayvanların derilerindeki hastalıkların tedavisinde kullanılır. Arpa veya leblebi unu ile hap yapılarak dahilen mide hastalıklarına karşıda kullanılmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Mide ülserine karşı reçine dövülerek un haline getirilir.1 kg saf bal ile 100 gram dövülmüş reçine karıştırılarak her gün bir kaşık aç karnına yenir.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Harmanlı beldesi Karanlıkdere mevkii.

3.24. Plantaginaceae

Familiya: Plantaginaceae

1- Latince Adı: *Plantago lanceolata* L.

2- İngilizce Adı: Ribwort plantain

3- Yöresel Adı: Damar otu, sinir otu, goji, damarlı ot

4- Hasat Zamanı: Mayıs Ekim arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprakları, tohumları ve sapı

6- Literatürdeki kullanımı: Etkisi taşıdığı tanen ve müsilağdan ileri gelir ve dâhilen alımında kabızlık, balgam söktürücü, göğüs yumuşatıcı, iltihap giderici, idrar artırıcı ve ağrı kesici etkiye sahiptir. Ayrıca öksürük, nefes darlığı, mide, bağırsak sancısı ve ağrılarında kullanılır. Yaprakları haricen böcek ve yılan sokmalarında taze çibânların olgunlaştırılmasında kaşıntıları gidermede cerahatli yaraların tedavisinde kullanılır. Tohumları parazit tedavisinde ve müşhil olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: İltihaplı yaralarda ve çibânlarda bitkinin yaprakları sapı ile birlikte toplanarak yıkanır. Dövülerek lapa haline getirildikten sonra bir tülbente sarılarak yaranın

üzerine konulur. Belirli aralıklarla bu işlem tekrar edildiğinde yarayı olgunlaştırır ve iltihabın patlamasını sağlar.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Harmanlı beldesi Yolçatı mevki.

3.25. Polygonaceae

Familiya: Polygonaceae

1- Latince Adı: *Rheum ribes* L.

2- İngilizce Adı: Raiwas, Rawand

3- Yöresel Adı: Eşgin, ışgın, rives, kap

4- Hasat Zamanı: Mart, Nisan

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Kök ve sürgün

6- Literatürdeki kullanımı: Taze sürgün ve yaprakları sebze olarak yenir. Kökleri ise kabız edici özelliktedir. Mide ve bağırsak gazlarını giderir. Şeker hastalığına karşı etkilidir. C vitamini bakımından oldukça zengindir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Genç sürgünleri çiğ olarak yenir. Ekşi olan genç dallar şeker hastalığı için kullanılır. Ayrıca odunumsu kökleri de şeker hastalığı için kullanılmaktadır. Kök talaş haline getirilir kaynatılır ve suyu sabah aç karnına bir barak içilir.

8- Toplandığı yer: Gerger ilçesi Eskikent köyü Çalabezi mevki.

Familiya: Polygonaceae

1- Latince Adı: *Rumex scutatus* L.

2- İngilizce Adı: Buckler-leaved sorrel

3- Yöresel Adı: Tırşık

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları Yapraklar

6- Literatürdeki kullanımı: Yaprakları salata halinde sebze olarak yenir. Lapa halinde çibanları olgunlaştırmak için çibanların üzerine sarılır. Romatizma, nikris veya böbrek hastalığı olanların dahilen kullanmaları zararlıdır. Kökler infüsyon halinde (%5) dahilen idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Yaprakları salataya katılır veya çiğ olarak yenir.

8- Toplandığı yer: Çelikhan ilçesi Pınarbaşı beldesi Havşeri mevki yamaç.

3.26. Portulacaceae

Familiya: Portulacaceae

1- Latince Adı: *Portulaca oleraceae* L.

2- İngilizce Adı: Green purslane

3- Yöresel Adı: Semizotu, Pirpirim

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm gövde

6- Literatürdeki kullanımı: Sigillerin yok edilmesinde, kanın temizlenmesinde, mide bağırsak kanamalarında, hanımlarda göğüs ağrılarında kullanılır. İnfüzyon olarak hazırlanan çay kalp faaliyetine olumlu etki eder. Kan damarını büyültür. Kurutulmuş otundan ve tohumundan demlenen çay mide bağırsak hastalıklarında iltihap kurutulmasında ishale ve dizanteriye karşı iyi gelir. Suyu içilirse mide iltihabını önler. Sebze olarak yenilir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Taze yaprak ve sürgünleri yenir. Ayrana katılır.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Çorak köyü Hacı Halil mevkii tarla içi.

3.27. Rhamnaceae

Familiya: Rhamnaceae

1- Latince Adı: *Paliurus spina-christi* Miller

2- İngilizce Adı: Christ's thorn

3- Yöresel Adı: Çalı, karaçalı

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Yaprak, meyve

6- Literatürdeki kullanımı: Tanen sebebiyle kabız, flavon glikozitleri ile de idrar söktürücüdür. Genellikle dekoksasyon ve infüzyon (%5) halinde kullanılır. Taze yaprakları çıban açıcı olarak çıbanların üzerine konulmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Kökü çıkarıldıktan sonra kaynatılarak suyu hayvana bir çay bardağı içirilirse hayvanda öksürüğü keser.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Çilboğaz köyü Yamaçbağlar mevkii yol kenarı.

3.28. Rosaceae

Familiya: Rosaceae

1- Latince Adı: *Amygdalus communis* L. Var. Amara

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Badem, botiv

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs, Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyve, tohum

6- Literatürdeki kullanımı: Yağı dâhilen müşhil haricen ise yumuşatıcı ve yara iyi edici olarak kullanılır. Eczacılık tekniğinde bazı preparatların hazırlanmasında kullanılmaktadır. Haricen yara ve yanıklara sürülür. Bebeklere müşhil olarak vermek için eşit miktarda bal ile karıştırılır. Konyada şeker hastalığına karşı kullanılır Tohumu dâhilen yumuşatıcı öksürük kesici idrar artırıcı ve kurt düşürücü olarak etkilidir. Kurt düşürücü olarak günde 4–6 tohum yenebilir. Yüksek miktarlarda zehirlidir. 8–10 tohum ile zehirlenme belirtileri görülebilir. Öldürücü miktar 20 tohum civarındadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: İlk Olgunlaştığında çağalası taze olarak tüketilir. Acı bademleri günde 3—4 tane aç karnına şeker hastası olanlar tarafından kullanılır.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi kuzeyi Besni Çilboğaz yolu bahçe kenarı.

Familya Rosaceae

1- Latince Adı: *Cerasus mahaleb* (L.) Miller var. *mahaleb*

2- İngilizce Adı: Mahaleb cherry

3- Yöresel Adı: Mahlep, Melem ağacı

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tohum

6- Literatürdeki kullanımı: Mahlep tohumlarından elde edilen yağ önemli kimyasal özellikleri nedeniyle boya ve ilaç sanayinde kullanılır. Bu yağ boya sanayinde suya dayanıklılığı nedeni ile gemi boyalarının imalinde kozmetik sanayinde ise bazı kozmetiklerin renklendirilmesinde kullanılır. Ayrıca dinlendirici ve ferahlatıcı özelliklerinden dolayı ilaç sanayinde bazı toniklerin tabletlerin ve antibiyotiklerin üretiminde kullanılır. Mahlep tohumu kuvvet verici, cinsel gücü kuvvetlendirici, balgam söktürücü, idrar artırıcı nefes darlığına karşı ve prostat büyümesini önleyici olarak kullanılmaktadır. Genellikle toz edilir ve bal ile karıştırılarak macun şeklinde alınır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Tohumu dövülerek un haline getirilir ve bal ile karıştırılarak kuvvet verici, balgam söktürücü olarak kullanılır. Kiraz meyvesi aşılır. Dalı nazar değmesin diye beşiğin altına konulur.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Eskiköy beldesi Kırmızıkaya mevkii.

Familya: Rosaceae

1- Latince Adı: *Crataegus monogyna* Jacq. subsp. *monogyna*

2- İngilizce Adı: Hawthorn, Common Hawthorn, Espino Albar.

3- Yöresel Adı: Alıç, Yemişen

4- Hasat Zamanı: Nisan, Mayıs, Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Çiçek, meyve

6- Literatürdeki kullanımı: Sinir sistemi yatıştırıcı spazmları azaltıcı kalp atışlarının hızını yavaşlatıcı ve tansiyon düşürücü olarak kullanılır. Kullanılışı toz veya günde 2–5 gram infüzyon (%2) günde 2–3 bardak içilir. Meyveleri yenilir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Çiçekleri toplanıp kurutulur ve çay gibi demlenerek günde 2–3 çay bardağı kalp rahatsızlığı için içilir. Meyveleri çiğ olarak yenir.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Akçabel köyü güneyi.

Familya: Rosaceae

1- Latince Adı: *Prunus divaricata* Ledeb.

2- İngilizce Adı:

3- Yöresel Adı: Mamıg, mamık, dağ eriği

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyveleri

6- Literatürdeki kullanımı: Peyzaj değeri vardır. Meyveleri yenir.

7- Kullanım şekil ve dozu: Meyvesi yenir ve ekşisi yapılır. Şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır. Bunun için yaş meyveden günde 5–10 adet yenir.

8- Toplandığı yer: Sincik ilçesi kotan mezarası güneydoğusu.

Familya: Rosaceae

1- Latince Adı: *Pyrus elaeagnifolia* Pallas

2- İngilizce Adı: Wild pear tree

3- Yöresel Adı: Yabani armut, armut, dağ armudu

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyve

6- Literatürdeki kullanımı: Meyveleri yenir. Zehirli haşaratın sokmasına filizleri dövülüp üzerine konulur. Meyveleri ishali keser, kabızlık yapıcıdır. Kalbi kuvvetlendirir Kan dolaşımını düzenler. İdrar söktürür. Taze ve genç yaprakları kaynatılarak suyu içildiğinde, idrarı dezenfekte eder ve söktürür.

7- Kullanım şekil ve dozu: Meyveleri yenir, Kabız edici özelliği vardır. Meyvelerinden hoşaf yapılır.

8- Toplandığı yer: Gölbaşı ilçesi Balkar beldesi Harap mevki.

Familiya: Rosaceae

1- Latince Adı: *Rosa canina* L

2- İngilizce Adı: Doğ rose, Brier rose, Eglantier, Oleum Roseum

3- Yöresel Adı: Kuşburnu, gülburnu, şillan

4- Hasat Zamanı: Eylül, Ekim

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyve, tohum

6- Literatürdeki kullanımı: Avrupa ülkelerinin birçoğunda besin ve ilaç sanayinin değerli bir hammaddesidir. Kuşburnundan bebek mamaları, meyve suyu, marmelât, poşet çay hazırlandığı gibi pasta ve şekerleme sanayinde katkı maddesi olarak kullanılır. Ayrıca hemoroit ve egzama tedavisinde, ateşli hastalıklarda ateş düşürücü, kan temizleyici, kurt düşürücü ve bağırsak yumuşatıcı olarak kullanılır. Tohumları solucan düşürücü olarak kullanılır. Kabız ve kuvvet verici etkilere sahiptir. Halk arasında şeker hastalığına karşıda kullanılmaktadır Anadoluda bilhassa ezme şeklinde kullanılır. Kullanış şekil infüzyon (%5) veya toz (günde 0,5-1 gr) halinde kullanılmaktadır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Soğuk algınlığına karşı ve kuvvet verici olarak kurutulmuş meyveler parçalanarak veya dövülerek infüzyon (%5) şeklinde içilir. Meyvesi çiğ olarak yenilir ve reçeli yapılır. Çayı yapılarak içilir.

8- Toplandığı yer: Tut ilçesi Havutlu köyü yol kenarı.

Familiya: Rosaceae

1- Latince Adı: *Rubus discolor* Weihe & Nees

2- İngilizce Adı: Bramble Blackberry

3- Yöresel Adı: Böğürtlen

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz, Ağustos

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Meyve ve kök

6- Literatürdeki kullanımı: Meyveleri çiğ veya pişirilerek yenir. Pasta ve çörek yapımında kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Meyvesi yenir ve reçel yapılır. Kökü şeker hastalığı için infüzyon halinde (%5) kullanılır. Günde 1 bardak sabah aç karnına içilir.

8- Toplandığı yer: Sincik ilçesi Subaşı köyü yol kenarı.

3.29. Salicaceae

Familya Salicaceae

1- Latince Adı: *Populus nigra* L.

2- İngilizce Adı: Black poplar

3- Yöresel Adı: Kavak

4- Hasat Zamanı: Mart Ekim arası

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Odunu

6- Literatürdeki kullanımı: Dâhilen kabız, idrar artırıcı, terletici, yatıştırıcı ve balgam söktürücü, haricen basur ve yanıklarda ağrı kesici ve iyi edici olarak kullanılır. Dâhilen infüsyon (%5) haricen ise kavak merhemi halinde kullanılır. Kabuklarından hazırlanan infüsyon (%5) kabız ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır. Odunu kağıt, selüloz ve kibrit sanayinde, mobilyacılıkta, yapı işlerinde ve yakacak olarak kullanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Odunu yapım işlerinde, el aletlerinin yapımında ve oyuncak yapımında kullanılır.

8- Toplandığı yer: Kâhta ilçesi Çaltılı köyü köy içi.

3.30. Urticaceae

Familya: Urticaceae

1- Latince Adı: *Urtica dioica* L.

2- İngilizce Adı: Stinging Nettle, Common Nettle, Bigstring Nettle

3- Yöresel Adı: Isırgan otu

4- Hasat Zamanı: Mayıs, Haziran

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Toprak üstü kısmı

6- Literatürdeki kullanımı: Isırgandan drog hazırlandığı gibi yiyecek olarak ta faydalanılır. Yeşil yaprakları sebze olarak kullanılır. Isırganın yaprakları kökleri ve tohumları drog olarak kullanılır. Yaprakları, idrar artırıcıdır. Bitkisel materyallerle karıştırılarak böbrek fonksiyonlarının artması sağlanır. Yaprak ve kökler dâhilen kan temizleyici, idrar artırıcı ve iştah açıcı olarak kullanılır. Adale hastalıklarında kuluçka devresinde terleme, kansızlık kaşıntı ve ergenlik sivilcelerinde kullanılır. Tohumu çörek otu ile karıştırılıp yenerek kansere karşı vücut direnci artırılır. Tohumları aynı zamanda idrar söktürücü, müshil, ateş düşürücü bağırsak parazitlerini düşürücü ve böbreklerden ürik asidi süzücü olarak faydalanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Damar tıkanıklığı, romatizma, eklem romatizması hastalıkları, iştah açıcı ve saç dökülmesini önleyici olarak kullanılır. Yapraklardan ve bazende tüm bitkiden

hazırlanan infüzyon veya dekoksasyon şeklinde hazırlanan su kullanılır. Özellikle sabahları aç karnına içilmesi gerekir. Saç dökülmesi için bitkinin demlenmesi ile elde edilen su ile saç günde bir kez yıkanır. Taze bitki romatizma ve eklem romatizmasında ağrı ve sızılara karşı ağrıyan yerlere sürülür. Bitki ilk çıktığında toplanarak haşlanır ve pilava katılır veya yağda kavrularak böreklerin içine harç olarak katılır.

8- Toplandığı yer: Çelikhane ilçesi Pınarbaşı beldesi Havşeri mevki su kenarı.

3.31. Zygophyllaceae

Familiya: Zygophyllaceae

1- Latince Adı: *Tribulus terrestris* L.

2- İngilizce Adı: Caltrop, Burra Gokhru, Burra Gokeroo

3- Yöresel Adı: Diken, çoban çökerten

4- Hasat Zamanı: Haziran, Temmuz

5- Bitkinin Kullanılan Kısımları: Tüm bitki

6- Literatürdeki kullanımı: Faydalanılan kısımları tohumlarıdır. Tohumların içeriğinde sabit yağ zamlı ve değişik alkaloitler vardır. Tohumları dövülüp un haline getirildikten sonra ekmek yapıp yenilebilir. Kökleri kaynatılarak çay yapılır. Yaprakları vitamini bakımından zengindir. Halk hekimliğinde kadın hastalıklarında kanın temizlenmesinde basurların tedavisinde böbrek ve mesane taşlarının düşürülmesinde faydalanılır.

7- Kullanım şekil ve dozu: Bitki toplanıp yıkanır. İnfüzyon veya dekoksasyon halinde (%5) taş düşürücü ve idrar söktürücü olarak kullanılmaktadır. Hazırlanan su bir gece ayazda bekletildikten sonra kullanılır. Ayrıca aynı şekilde hazırlanan su damar tıkanıklığında kalp rahatsızlığında da kullanılır.

8- Toplandığı yer: Besni ilçesi Çorak köyü Hırnik mevki tarla içi.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırma ile Adıyaman il, ilçe, belde ve köylerinde yöre halkı tarafından kullanılan ve Türkiye içinde veya dışında etnobotanik açıdan kullanıldığı literatürde belirtilen ve belirtilmeyen bitkilerden Adıyaman’da bulunan bazı bitkilerin kullanım alanları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan arazi çalışmaları sonunda, Adıyaman ilinde farklı amaçlarla halk tarafından kullanılan 69 bitki bulunmuştur. Bu bitkiler sistematik olarak 31 familya 64 cins ve 69 türe aittir.

Araştırma sonucunda bazı bitkilerin literatürde kullanımlarına rastlanmamış olup Adıyaman ilinde çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Bu bitkiler familyaları ile birlikte aşağıda belirtilmiştir.

Tablo-1: Literatürde Kullanımları Bulunmayan Bitkiler

Familiya Adı	Takson Adı
Asteraceae	<i>Centaurea virgata</i> Lam.
Asteraceae	<i>Centaurea polypodiifolia</i> Boiss var. <i>szovitsiana</i>
Asteraceae	<i>Chrysophthalmum montanum</i> (DC.) Boiss
Asteraceae	<i>Taraxacum montanum</i> (c. A. Meyer) DC
Asteraceae	<i>Tripleurospermum parviflorum</i>
Euphorbiaceae	<i>Andrachne telephioides</i> L.
Juglandaceae	<i>Pterocarya fraxinifolia</i> (Poiret) Spach
Lamiaceae	<i>Marrubium cuneatum</i> Russell
Liliaceae	<i>Allium stamineum</i> Boiss
Malvaceae	<i>Alcea hohenackeri</i> (Boiss. Et Huet) Boiss

Araştırma sonucuna göre bitkiler çoğunlukla gıda ve tıbbi amaçlar için kullanılmakta olup bu amaçlar dışında kulanılanlar ve kullanım alanları Tablo-2’de belirtilmiştir.

Tablo-2: Gıda ve Tıbbi Amaç Dışında Kullanılan Bitkiler

Familiya Adı	Takson Adı	Kullanım Alanı
Anacardiaceae	<i>Cotinus Coggyria</i> Scop.	Boyar madde
Fabaceae	<i>Trigonella foenum graecum</i> L.	Koku verici
Juglandaceae	<i>Pterocarya fraxinifolia</i> (Poiret) Spach	Boyar madde
Liliaceae	<i>Fritillaria imperialis</i> L.	Süs bitkisi

Tablo-2 (devamı): Gıda ve Tıbbi Amaç Dışında Kullanılan Bitkiler

Familiya Adı	Takson Adı	Kullanım Alanı
Liliaceae	<i>Fritillaria persica</i> L.	Süs bitkisi
Malvaceae	<i>Alcea hohenackeri</i> Boiss	Temizlik maddesi
Oleaceae	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	El aletleri
Salicaceae	<i>Populus nigra</i> L.	Yapı, el aletleri, oyuncak

Adıyaman ilinde bitkiler genellikle gıda (yiyece, içecek) ve tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu bitkilerden sadece gıda olarak kullanılanlar Tablo-3' de sadece tıbbi olarak kullanılanlar Tablo-4' de tıbbi ve diğer amaçlar için kullanılanlar Tablo-5' de verilmiştir.

Tablo-3: Sadece Gıda (Yiyecek ve İçecek) Olarak Kullanılan Bitkiler

Familiya Adı	Takson Adı
Araceae	<i>Arum maculatum</i> L.
Asteraceae	<i>Centaurea polypodiifolia</i> Boiss var. <i>szovitsiana</i>
Asteraceae	<i>Gundelia tournefortii</i> L.
Asteraceae	<i>Scorzonera semicana</i> DC.
Asteraceae	<i>Tragopogon bupththalmoides</i> (DC.) Boiss. Var <i>latifolius</i>
Brassicaceae	<i>Sinapis arvensis</i> L.
Caryophyllacea	<i>Silene vulgaris</i> (Moench.) Garcke var. <i>vulgaris</i>
Iridaceae	<i>Iris persica</i> L.
Lamiaceae	<i>Micromeria cristata</i> (Hampe) Griseb. subsp. <i>orientalis</i>
Liliaceae	<i>Allium ampeloprasum</i> L
Liliaceae	<i>Allium stamineum</i> Boiss
Polygonaceae	<i>Rumex scutatus</i> L.
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.

Tablo-4: Sadece Tıbbi Olarak Kullanılan Bitkiler

Familiya Adı	Takson Adı
Asteraceae	<i>Achillea bieberstenii</i> Afan.
Asteraceae	<i>Anthemis wiedemanniana</i> Fish. Et Mey.
Asteraceae	<i>Centaurea virgata</i> Lam.
Asteraceae	<i>Chrysophthalmum montanum</i> (DC.) Boiss
Asteraceae	<i>Helichrysum armenium</i> DC
Asteraceae	<i>Taraxacum montanum</i> (c. A. Meyer) DC
Asteraceae	<i>Tripleurospermum parviflorum</i>

Tablo-4 (devamı): Sadece Tıbbi Olarak Kullanılan Bitkiler

<u>Familiya Adı</u>	<u>Takson Adı</u>
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i> L
Cucurbitaceae	<i>Ecballium elaterium</i> (L.) A. Rich
Cupressaceae	<i>Juniperus oxycedrus</i> L.
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.
Fabaceae	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.
Geraniaceae	<i>Pelargonium endlicherianum</i> Fenzl
Hypericaceae	<i>Hypericum scabrum</i> L
Lamiaceae	<i>Cyclotrichium niveum</i> (Boiss.) Manden. & Scheng.
Lamiaceae	<i>Marrubium cuneatum</i> Russell
Lamiaceae	<i>Teucrium chamaedrys</i> L.subsp. <i>sinuatum</i> (Celak.) Rech. fil
Lamiaceae	<i>Teucrium polium</i> L.
Pinaceae	<i>Pinus brutia</i> ten
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina-christi</i> Miller
Zygophyllaceae	<i>Tribulus terrestris</i> L.

Tablo-5: Tıbbi ve Diğer Amaçlar İçin Kullanılan Bitkiler

<u>Familiya Adı</u>	<u>Takson Adı</u>
Anacardiaceae	<i>Pistacia terrebinthus</i> L. subsp. <i>palaestina</i> (Boiss.) Engler
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i> L.
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Miller
Apocynaceae	<i>Nerium oleander</i> L.
Boraginaceae	<i>Anchusa strigosa</i> Labill.
Euphorbiaceae	<i>Andrachne telephioides</i> L.
Fabaceae	<i>Astragalus gummifer</i> Lab.
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L var. <i>glabra</i> .
Fagaceae	<i>Quercus brantii</i> Lindley
Fagaceae	<i>Quercus infectoria</i> Olivier subsp. <i>boissieri</i>
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.tıbbi
Lamiaceae	<i>Mentha spicata</i> L. subsp. <i>Spicata</i>
Lamiaceae	<i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>gracile</i>
Lamiaceae	<i>Sideritis libanotica</i> Labill. subsp <i>microchlamys</i>
Lamiaceae	<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl
Lamiaceae	<i>Thymbra spicata</i> L.var <i>spicata</i>

Tablo-5 (devamı): Tıbbi ve Diğer Amaçlar İçin Kullanılan Bitkiler

<u>Familiya Adı</u>	<u>Takson Adı</u>
Malvaceae	<i>Malva neglacta</i> Wallr.
Polygonaceae	<i>Rheum ribes</i> L.
Rosaceae	<i>Amygdalus communis</i> L. Var. Amara
Rosaceae	<i>Cerasus mahalep</i> (L.) Miller var. <i>Mahalep</i>
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. subsp. <i>monogyna</i>
Rosaceae	<i>Prunus divaricata</i> Ledeb.
Rosaceae	<i>Pyrus elaeagnifolia</i> Palas subsp. <i>kotschyana</i>
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L
Rosaceae	<i>Rubus discolor</i> Weihe & Nees
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.

Literatürde Etnobotanik değeri olduğu belirtilen ve aynı zamanda Adıyaman ilinde kullanılan bitkilerden bazılarının literatürdeki kullanımları ile Adıyaman ilindeki kullanımları benzerlik göstermekte bazı bitkilerinin ise farklılık göstermektedir. Bunlardan birinci gruba girenler Tablo-6’da ikinci gruba girenler ise Tablo-7’de belirtilmiştir.

Tablo-6: Literatürdeki Kullanımları İle Benzerlik Gösteren Bitkiler

<u>Familiya Adı</u>	<u>Takson Adı</u>
Anacardiaceae	<i>Cotinus Coggyria</i> Scop.
Anacardiaceae	<i>Pistacia terrebinthus</i> L. subsp. <i>palaestina</i> (Boiss.) Engler
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i> L
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Miller
Apocynaceae	<i>Nerium oleander</i> L.
Asteraceae	<i>Gundelia tournefortii</i> L.
Asteraceae	<i>Helichrysum armenium</i> DC
Asteraceae	<i>Scorzonera semicana</i> DC.
Asteraceae	<i>Tragopogon bupthalmoides</i> (DC.) Boiss. Var <i>latifolius</i>
Boraginaceae	<i>Anchusa strigosa</i> Labill.
Brassicaceae	<i>Sinapis arvensis</i> L.
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i> L
Caryophyllaceae	<i>Silene vulgaris</i> (Moench.) Garcke var. <i>vulgaris</i>
Cucurbitaceae	<i>Ecballium elaterium</i> (L.) A. Rich
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L var. <i>glabra</i>

Tablo-6 (devamı): Literatürdeki Kullanımları İle Benzerlik Gösteren Bitkiler

Familiya Adı	Takson Adı
Fabaceae	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.
Fagaceae	<i>Quercus brantii</i> Lindley
Fagaceae	<i>Quercus infectoria</i> Olivier subsp. <i>boissieri</i> (Reuter) O.Schwarz
Geraniaceae	<i>Pelargonium endlicherianum</i> Fenzl
Iridaceae	<i>Iris persica</i> L.
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.
Lamiaceae	<i>Mentha spicata</i> L. subsp. <i>Spicata</i>
Lamiaceae	<i>Micromeria cristata</i> (Hampe) Griseb. subsp. <i>orientalis</i>
Lamiaceae	<i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>gracile</i>
Lamiaceae	<i>Sideritis libanotica</i> Labill. subsp. <i>microchlamys</i>
Lamiaceae	<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl
Lamiaceae	<i>Teucrium polium</i> L.
Lamiaceae	<i>Thymbra spicata</i> L. var <i>spicata</i>
Liliaceae	<i>Fritillaria imperialis</i> L.
Liliaceae	<i>Fritillaria persica</i> L.
Malvaceae	<i>Malva neglacta</i> Wallr.
Pinaceae	<i>Pinus brutia</i> ten
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.
Polygonaceae	<i>Rheum ribes</i> L.
Polygonaceae	<i>Rumex scutatus</i> L.
Portulacaceae	<i>Portulaca oleraceae</i> L.
Rosaceae	<i>Amygdalus communis</i> L. Var. <i>Amara</i>
Rosaceae	<i>Cerasus mahalep</i> (L.) Miller var. <i>mahalep</i>
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. subsp. <i>Monogyna</i>
Rosaceae	<i>Prunus divaricata</i> Ledeb
Rosaceae	<i>Pyrus elaeagnifolia</i> Palas subsp. <i>kotschyana</i>
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L
Rosaceae	<i>Rubus discolor</i> Weihe & Nees
Salicaceae	<i>Populus nigra</i> L.
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.
Zygophyllaceae	<i>Tribulus terrestris</i> L.

Tablo 7: Literatürdeki kullanımları ile fark gösteren Bitkiler

<u>Familya Adı</u>	<u>Takson Adı</u>
Araceae	<i>Arum maculatum</i> L.
Asteraceae	<i>Achillea bieberstenii</i> Afan.
Asteraceae	<i>Anthemis wiedemanniana</i> Fish. Et Mey.
Cupressaceae	<i>Juniperus oxycedrus</i> L.
Fabaceae	<i>Astragalus gummifer</i> Lab.
Fabaceae	<i>Trigonella foenum graecum</i> L.
Hypericaceae	<i>Hypericum scabrum</i> L
Lamiaceae	<i>Cyclotrichium niveum</i> (Boiss.) Manden. & Scheng
Lamiaceae	<i>Teucrium chamaedrys</i> L.subsp. <i>sinuatum</i> (Celak.) Rech. Fil
Liliaceae	<i>Allium ampeloprasum</i> L
Oleaceae	<i>Fraxinus excelsior</i> L.
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina-christi</i> Miller

Yukarıdaki tabloda verilen bitkilerin Adıyaman ilindeki kullanımı ile literatürde belirtilen kullanımları arasında farklılıklar söz konusudur. Örneğin;

Juniperus oxycedrus L. Adıyaman ilinde öksürüğe karşı kullanılırken literatürde insan ve hayvanlarda görülen bazı deri hastalıklarının tedavisinde haricen kullanılmaktadır. [5].

Astragalus gummifer Lab. Saç dökülmesini önleyici olarak kullanılırken literatürde boğaz hastalıkları ve iltihaplarında, boya ve kumaş endüstrisinde kullanıldığı belirtilmektedir [40].

Hypericum scabrum L literatürde Kayseri ve Yozgat bölgelerinde çiçekli dallarından hazırlanan infüsyonu (%1) dahilen basura karşı ve kabız olarak kullanıldığı belirtilirken Adıyaman ilinde rahatlatıcı ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır.

Teucrium chamaedrys L.subsp. *sinuatum* (Celak.) Rech. Fil literatürde iştah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici etkilere sahip olduğu belirtilmiştir. Bitki Adıyaman ilinde kalp ve damar rahatsızlıkları için kullanılmaktadır.

Allium ampeloprasum L literatürde genç yapraklarının sarımsak olarak kullanıldığı belirtilirken, yörede bitkinin toplanan yaprakları haşlandıktan sonra pilava katılarak veya börek harcı olarak kullanılmaktadır.

Paliurus spina-christi Miller literatürde kabız, idrar söktürücü, yaprakları çiban açıcı açıcı olarak kullanılırken yörede hayvanlarda öksürüğü kesmek için kullanılmaktadır.

Trigonella foenum graecum L. Yörede çökeliğe koku vermesi için kullanılırken literatürde göğüs yumuşatıcı balgam söktürücü, müshil etkili, kuvvet verici ve cinsel gücü artırıcı olarak kullanıldığı belirtilmektedir [5].

5. KAYNAKLAR

- [1] KETENOĞLU, O., OBALI, O., GÜNEY, K., GEVEN, F., 2003. Ekonmik Bitkiler Bizim Büro Basımevi Yayın ve Dağıtım Ankara.
- [2] KOÇ, H., 2002. Bitkilerle Sağlıklı Yaşama T.C Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi :373 Ankara.
- [3] BAYDAR, H., 2007. Tıbbi Aromatik ve Keyf Bitkiler, Bilimi ve Teknolojisi Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları Yayın No:51 Isparta.
- [4] STACE, C. A., 1980. Plant Taxonomy and Biosystematics 7, London.
- [5] BAYTOP, T., 1999. Türkiyede Bitkiler ile Tedavi. Nobel Tıp Kitabevi İstanbul.
- [6] PENSO, G.,1983. Index plantarum medicinalium totius mundi eorumque synonymorum, Milano.
- [7] CEYLAN, A., 1995. Tıbbi Bitkiler I. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 312.
- [8] BAŞBAĞ, S., 1993. Halk Hekimliğinde Kullanılan ve Halk Ağzından Derlemeler Sözlüğünde Yeralan Tıbbi Bitkiler. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- [9] BAYTOP, A., 1994. Bitkilerimizin Yerli Adları. Tr. J. of Botany 18, 113–115.
- [10] BAYTOP, T., 1997. Türkçe Bitki Adları Sözlüğü Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- [11] CESUR, S. 1984. Antalya Yöresi Florasındaki Tıbbi Bitkilerin Morfolojik ve Fizyolojik özellikleri üzerinde bir Araştırma. Ç. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı Master Tezi, Adana.
- [12] CİVELEK, Ş., TÜRKOĞLU, İ., KIRBAĞ, S., 2000 a. Elazığ İlindeki Etnobotanik Değeri Olan Bitkiler Üzerine Bir Araştırma. F.Ü.Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, cilt:12, sayı:1, sayfa : 27-36 Elazığ.
- [13] CİVELEK, Ş., TÜRKOĞLU, İ., 2000 b. Elazığ Yöresinin Bilinmeyen Tıbbi Bitkileri F.Ü.Sağlık Bilimleri Dergisi cilt:14 sayı:2 sayfa: 379-388 Elazığ.
- [14] CİVELEK, Ş., TÜRKOĞLU, İ., 2001. Elazığ İlinin Etnobotanik Değeri Olan Bitkileri I G.Ü.Fen Bilimleri Dergisi cilt: 14 sayı: 2 sayfa 331-342 Ankara.
- [15] ÇUBUKÇU, B. ve ÖZHATAY, N., 1987. Anadolu Halk İlaçları Hakkında Bir Araştırma. III. Milletlerlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. cilt.
- [16] ERYAŞAR, P., TUZLACI, E., 1998. Gönen (Balıkesir) yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. XII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 20–22 Abstract Book 100, Ankara- Turkey.

- [17] EVREN, H., 1986. Elazığ Yöresinden Toplanmış Fabaceae ve Asteraceae Familyalarına Ait Tıbbi ve Endüstriyel Bitkiler. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu 127–135, Elazığ.
- [18] FENERCİOĞLU, T., E., TUZLACI, E., 1998. Şile (İSTANBUL) Yöresinin Geleneksel 102,Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. XII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Abstract Book, Ankara-Turkey.
- [19] ÖNAL, S., 1990. Narkotik ve Afrodizyak olarak Kullanılan Bazı Önemli Tıbbi Bitkilerimiz. Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt: 36, Dergi No: 71 Sayfa: 59-75 Ankara.
- [20] ÖZER, S., 1990. Bitkisel Kaynaklarımız ve Tıbbi Bitkiler. Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt: 36, Dergi No: 71 Sayfa: 39-59 Ankara.
- [21] ÖZTİĞ, F., 1971. Faydalı Bitkiler. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1673 Fen Fakültesi No: 107.
- [22] SAÇLI, S., 1996. Kaz Dağı ve Çevresinde Tıbbi Amaçla Kullanılan Bazı Bitkiler Üzerinde Morfolojik Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasotik Botanik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul.
- [23] SAYAR, A., GÜVENSEN, A., ÖZDEMİR, F., ÖZTÜRK, M., 1995. Muğla (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. Ot Sistematik Botanik Dergisi 2,1, 151–160.
- [24] SEZİK, E., 1992. Türkiye’de Halk İlacı Araştırmaları ve önemi. IX. Bitkisel Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Ed. Prof. Dr. H. C. Başer sayfa: 16–19, Eskişehir.
- [25] SUCU, İ., 1988 Ege Bölgesi Halk İlaçları. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara Üniversitesi Basımevi, ANKARA.
- [26] TONBUL, S., ALTAN, Y., 1986. Elazığ Yöresinde Halkın Çeşitli Amaçlar İçin Yaralandığı Bazı Bitkiler. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu 27–36, Elazığ.
- [27] TOPALOĞLU, M., 1987. Antakya Bölgesinin Gıda ve İlaç Olarak Kullanılan Bitkileri Üzerinde Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmakognozi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [28] TUZLACI, E.,1985. Türkiye’de Bitkilerin Yöresel Kullanılışları. Marmara Üniversitesi Ecz. Der. 1 (1-2) 101-106.
- [29] TUZLACI, E., 1998. Bodrum Yarımadasının Bitkileri Hakkında Bazı Araştırmalar. XII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Abstract Book 101, Ankara-Turkey.
- [30] ÜNVER, B., 1990. Ankara, Afyon, Kayseri, Bolu, Trabzon, Erzurum ve Gaziantep’te Yabani Yenebilen Otlar. Türk Kültürü Araştırmaları 1990 / 1. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. 141 süreli Yayınları Dizisi 21, Ankara.

- [31] YAZICIOĞLU, A., 1994. Trabzon Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasotik Botanik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [32] YILDIRIMLI, Ş., 1986. Munzur Dağlarının Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri sempozyumu, 83-102, Elazığ.
- [33] YILDIRIMLI, Ş., 1994. Munzur Dağlarının (Erzincan-Tunceli) Ağaç ve Çalı Türleri ile Bunların Kullanım Değerleri. Ot Sistematiği Botanik Dergisi, 1(1), 23-40.
- [34] YILDIRIMLI, Ş., 1987. Bolkar Dağlarının Yerel Bitki Adları ve Tıbbi Bitkileri. VI. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiri kitabı, 279-285.
- [35] DAVIS, P.H., 1965–1985. Flora Of Turkey and The East Aegean Islands, vol.1-9, Edinburgh Univ. Pres, Edirnburgh.
- [36] DAVIS, P.H., MILL, R. R. TAN, K., 1989. FLORA OF Turkey and the East Aegean Islands, Vol 10, Edinburgh Univ.Pres, Edirnburgh.
- [37] KAYACIK, H., 1975. Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği. Cilt:3 İstanbul Üniv. Orman Fak. Yayınları, İ.Ü Yayın No:2080, O. Fak. Yay. No:219.
- [38] KAYACIK, H. 1977. Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği. Cilt:2 İstanbul Üniv. Orman Fak. Yayınları, İ.Ü Yayın No:2400, O. Fak. Yay. No:247.
- [39] ANŞİN. R., ÖZKAN. Z.C. 1993 Tohumlu Bitkiler (Spermatophyta) Odunsu Taksonlar Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları Genel Yayın No: 167 Trabzon.
- [40] BAYTOP, T. 1984. Türkiyede Bitkiler ile Tedavi. İ.Ü. Yayınları. 3255 Ecz. Fak. No: 40.

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Malatya’da doğdum. İlk, orta ve lise tahsilimi Malatya’da tamamladım. 1994 yılında K.T.Ü. Orman Fakültesi Orman Mühendisliği bölümünden mezun oldum. 2005 yılında Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim dalında yüksek lisansa başladım. Halen Güneydoğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğünde Orman Mühendisi olarak çalışmaktayım.